

MARMARA DENİZİ BALIKÇILARININ ÇALIŞMA VE SOSYAL HAYATI

WORKING AND SOCIAL LIFE OF FISHERMEN IN THE SEA OF MARMARA

Mustafa ZENGİN*

Öz

Bu çalışma ile Marmara denizinde geniş bir toplumsal ağa yayılmış olan ve geçimini balıkçılıkla sağlayan topluluklarının sosyo-kültürel özellikleri ve çalışma hayatı incelenmiştir. Balıkçı topluluklarının yaşam biçimleri, aileleri ve birbiri ile olan gündelik ilişkileri araştırılmıştır. Bu bağlamda sırasıyla balıkçıların mesleki profil ve tecrübeleri, eğitim ve balıkçılık yönetimine ilişkin bilinç düzeyleri, çalışma şartları, iş kazaları, balıkçılığa bağlı ortaya çıkan sağlık sorunları, balıkçılığın dışında geçirdikleri zaman ve bu sürede yaptıkları ek işler, sosyal ağları ve dayanışma, toplumsal/sosyal ilişkilere katılım, sivil toplum ilişkileri, değer yargıları gibi meslekle ilişkili bazı karakteristikler ortaya konulmuştur. **Anahtar Kelimeler:** Marmara Denizi, balıkçılık, sosyal hayat, çalışma koşulları, toplumsal değerler

JEL Sınıflandırması: Q22

Abstract

In this study, the socio-cultural characteristics and working life of the communities, which are spread over a wide social network in the Sea of Marmara and make their living by fishing, were examined. The lifestyles of the fishing communities, their families and their daily relationships with each other were investigated. In this context, the professional profile and experience of fishermen, their level of awareness about education and fisheries management, working conditions, occupational accidents, health problems related to fishing, the time they spend outside of fishing and the additional work they do during this period, their social networks and solidarity, social/social relations. Some characteristics related to the profession such as participation, civil society relations, and value judgments have been put forward. **Keywords:** Sea of Marmara, fisheries, social life, work conditions, communal values

JEL Code: Q22

* **Sorumlu Yazar:** Dr., Trabzon Su Ürünleri Merkez Araştırma Enstitüsü, Balıkçılık Yönetimi Bölümü, muze5961@gmail.com. ORCID: 0000-0002-0243-1432.

Bu makaleyi alıntılanmak için: Zengin, M. (2022). Marmara denizi balıkçıların çalışma ve sosyal hayatı. Journal of Research in Business 7(2), 376-404. DOI: 10.54452/jrb.1059969

Etik Kurul: "Bu çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir."

Başvuru: 19.01.2022

Düzeltilme: 23.05.2022

Kabul: 20.07.2022

Online Yayın: 21.12.2022

Extended Summary

With this study, it is aimed to define and make visible some socio-demographic characteristics of the vessel owner fishermen, who are the primary and most important stakeholders of the Turkish fishing industry. With the evaluation of the research findings, in the daily lives of the fishermen in the Sea of Marmara, which has an important potential in terms of working life in the seas of Turkey; work place, working conditions, social life, family and professional relations with each other are discussed. In this context, the professional profile and experience of fishermen, their level of awareness about education and fisheries management, working conditions, occupational accidents, health problems related to fishing, the time they spend outside of fishing and the additional work they do during this period, their social networks and solidarity, social/social relations. The characteristics of the fishing communities, such as participation, civil society relations, value judgments, and some socio-economic living standards, have been examined through sub-titles.

According to the findings, since the fishing profession is shaped according to a traditional lifestyle that has been continuing for generations, fishing is an experience-based profession that is not learned later, passed from father to son through nurturing and inheritance. The active working time of the fishermen at sea varies according to the vessel groups/fishing methods. Particularly, the active working time of the boats belonging to the large size group is largely related to the fishing method. The fact that the working time spent at sea exceeds the normal/optimal labour period recommended by the World Health Organization carries risks in terms of health and work efficiency. They spend time with work. It has been determined that a very important part of the fishermen who continue their professional activities in the Sea of Marmara are members of fishermen's cooperatives, which is a professional organization. It has been determined that the fishermen prefer the organization to meet their compulsory needs such as shelter, document tracking and obtaining licenses. The fact that the organization is used for such narrow and simple tasks shows that the capacity of fishermen to become cooperative and self-management is insufficient.

1. Giriş

Toplum bilimi kendi içerisinde çok çeşitli alt dalları ile temsil edilmekte ve kavram olarak da çok geniş bir alanı kapsamaktadır. Zira balıkçılığın bir tarafta toplumsal antropolojik, kültürel, iktisadi, mesleki boyutunun incelenmesi gerekirken, diğer taraftan da denizel ekosistemin biyo-ekolojik yapısı ile iç içe olan balıkçı topluluklarının mesleki faaliyetleri irdelenmektedir (Acheson, 1981; Orbach, 1987).

Dünyanın en eski mesleklerinden biri olan balıkçılık mesleği de genel olarak belirsizliklerin hâkim olduğu, pek çok anlamda riskler taşıyan, erkek egemen bir sektördür. Avlanmayı gerçekleştirmek için gerekli hava koşullarındaki belirsizlik, satış ve pazarlamada yaşanan sıkıntılar, emek-yoğun özelliğinin ön plana çıkması gibi sorunların yanı sıra modernleşmenin ve türdeşleşmenin etkisi balıkçılığı '*babadan oğula*' geçme özelliğini giderek ortadan kaldırmaktadır (Hoşgör & Çetinkaya,

2007). Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de balıkçılık alanı ve balıkçılara ilişkin özellikler; coğrafi bölgelere, balıkçılık yöntemlerine, ortamına, sermaye sahipliğine ve mevsimsel özelliklere göre değişiklik göstermektedir. Balıkçılık yapan topluluklar da bu etkilerle şekillenen farklı sosyo-ekonomik ve kültürel özelliklere sahiptir.

Türkiye genelinde balıkçılık yapan toplulukların geçmiş ve mevcut yapılarına ilişkin kapsamlı bir araştırmanın olmaması, balıkçı topluluklarının sosyo-ekonomik konulardaki gelecek öngörüsünü güçlendirmektedir. Avrupa Birliği ile ‘*ortak balıkçılık politikaları*’nın uyumluluğu için yapılan çalışmalarda (Özdemir, 2014) gözlemlenen önemli konulardan birisi de; balıkçılıkla geçimini sağlayan toplulukların, politika geliştirme sürecine yeterince dâhil edilmediği, ancak yaptırımlardan sorumlu olduklarıdır (Karakuş, 2015). Bununla birlikte, balıkçılık kaynakları ve avcılık kapasitesine rağmen, balıkçılığın yıllardır neden gayri safi milli gelir içindeki payı açısından beklentilerin altında olduğunu anlamak salt ekonomik analiz ile mümkün değildir.

2. Literatür Taraması

Türkiye’de balıkçılıkla ilgili yapılmış araştırmalara bakıldığında, konunun ağırlıklı olarak balık stoklarının durumu, balıkçı filosunun yapısal özellikleri, sektörün makroekonomik sorunları üzerinde durulduğu, toplumsal, iktisadi, kültürel ve mesleki boyutlarının yeterince ele alınmadığı görülmektedir. Ülkemizde balıkçılıkla hayatını sürdüren toplulukların sosyal, kültürel, demografik, tarihsel, antropolojik, çalışma hayatı gibi özelliklerine yönelik yeterli sayıda ve kapsamlı araştırma yoktur. Balıkçılık yönetiminin sosyal yapısına ilişkin ilk olarak Berkes (1986) tarafından ‘*Yerel seviyedeki yönetim ve ortak problemler: Türk kıyusal balıkçılığı için karşılaştırmalı bir çalışma*’ adlı araştırmada yönetsel açıdan kıyı balıkçılığı kaynaklarının ‘*resmi olmayan, geleneksel balıkçılık kurallarına*’ göre işletildiği ve çıkar grupları arasında bu açıdan herhangi bir problemin oluşmadığı, yazılı olmayan ancak pratikte son derece uygun bir kıyı balıkçılığı yönetiminin uygulandığı bildirilmiştir. Knudsen (1995); Karadeniz kıyısı boyunca önemli bir balıkçılık topluluğunu oluşturan küçük kıyı balıkçıların geleneksel sistem içindeki sosyal konumları incelenmiştir. Balıkçılık kaynaklarının yönetiminde bu grup balıkçıların çok uzun yıllardan beri kendi aralarında oluşturdukları geleneksel kuralların geçerli olduğunu tespit etmiştir. Bu yapının çok köklü ve güçlü olduğunu ve yeniden yapılandırılmasının çok zor olacağını ifade etmiştir. Çalışmasında ayrıca bu sistem içerisinde büyük balıkçı grubunun baskın rolü üzerinde durmuştur.

Knudsen & Koçak (2011) tarafından yürütülen bir başka çalışmada; Türkiye’nin Karadeniz kıyısında küçük kıyı balıkçıları için çok hızlı bir gelişme gösteren ve yoksulluk dinamikleri açısından önemli bir role sahip olan deniz salyangozu avcılarının, bu avcılığa uygulanan zor yönetim kuralları ile nasıl başa çıktıklarını incelemektedir. Bu balıkçılıkta çok yönlü problemlerin analizinde; gelir, sosyal güvence, sağlık, barınmanın yanısıra insanların sahip olduğu eğitim ve kültürel algılamının yoksulluğun tanımlanmasındaki etkileri detaylı olarak ele alınmıştır. Gözlemler balıkçıların kolektif hareket etme kabiliyetinin çok zayıf olduğunu göstermiştir. Bu yüzden sadece balıkçıların gelişimi ve

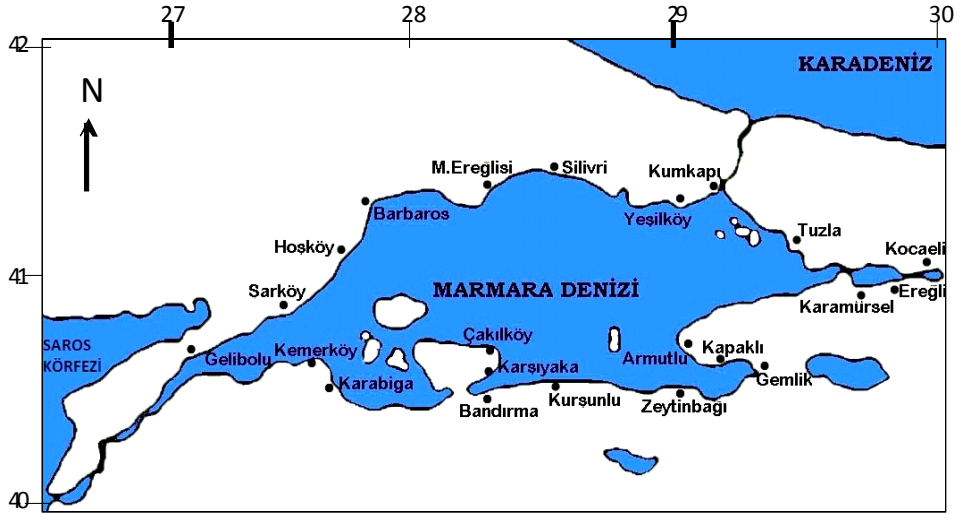
balıkçılık yönetimi aynı paralelde, hiçbir değişim göstermeden sürmüş, aynı şekilde sosyal politikalar yoksulluk ve eşitsizlik de azaltılamamıştır. Balıkçıların çalışma hayatı üzerine yürütülen diğer önemli bir çalışma ise Ulukan (2016) tarafından Doğu Karadeniz'deki gırgır teknelerinde çalışan tayfaların yaşam koşullarını inceleyen çalışmadır.

Balıkçılık yönetimi kısaca; uzun vadede balıkçılık kaynaklarının ekosistemin rasyonel ve sürdürülebilir yaklaşımı ile birlikte, balıkçı topluluklarının yaşamsal çıkarlarını optimum düzeyde planlayacak bir strateji oluşturmak için sarf edilen çabaların bütünü olarak tanımlanmaktadır (De Young, Charles & Hjort, 2008; Holland, 2010). Bu stratejilerin oluşturulabilmesi için öncelikle balıkçı kesiminin mevcut durumunun detaylı olarak belirlenmesi gerekmektedir.

Bu çalışma ile öncelikli olarak Türkiye balıkçılık sektörünün birincil ve en önemli paydaşını oluşturan tekne sahibi balıkçıların bazı sosyo-demografik özellikleri tanımlanarak görünür kılınmaları amaçlanmaktadır. Araştırma bulgularının değerlendirilmesi ile Türkiye denizlerinde çalışma hayatı açısından önemli bir potansiyele sahip Marmara Denizi'ndeki balıkçıların gündelik yaşamları içerisinde; çalışılan mekân, çalışma koşulları, sosyal yaşam, aile ve birbiri ile olan mesleki ilişkileri ele alınmıştır. Bu bağlamda sırasıyla balıkçıların mesleki profil ve tecrübeleri, eğitim ve balıkçılık yönetimine ilişkin bilinç düzeyleri, çalışma şartları, iş kazaları, balıkçılığa bağlı ortaya çıkan sağlık sorunları, balıkçılığın dışında geçirdikleri zaman ve bu sürede yaptıkları ek işler, sosyal ağları ve dayanışma, toplumsal/sosyal ilişkilere katılım, sivil toplum ilişkileri, değer yargıları, sosyo-ekonomik bazı yaşam standartları gibi balıkçı topluluklarının sahip olduğu karakteristikler alt başlıklar üzerinden ele alınarak irdelenmiştir.

3. Yöntem

Araştırmada nicel veri toplama teknikleri kullanılmıştır. Nicel veri toplama tekniği olarak Marmara kıyısı boyunca araştırma için seçilen yerel balıkçı merkezlerinde (Şekil 1) '*anket çalışmaları*' gerçekleştirilmiştir. Anket formları aracılığıyla örnekleme istasyonlarında sayısal veriler toplanmıştır. Alan anketleri; 2009 ve 2010 gibi birbirini takip eden ardışık yıllarda, Marmara Denizi'nin bütününde, karakteristik olarak birbirinden farklı, ancak Marmara'daki balıkçılığın tümünü temsil edebilecek özellikteki balıkçı yerleşimlerinde; liman ve barınaklarda faaliyet gösteren balıkçılar ile gerçekleştirilmiştir. Anket çalışmaları aktif av sezonu boyunca (Güz, Kış, Bahar) ve büyük balıkçı tekneleri için av yaşağının uygulandığı Yaz döneminde sürdürülmüştür. Anketleri cevaplayan balıkçıların tamamı erkektir. Anket çalışmaları sırasında ayrıca balıkçı barınaklarında yer alan ve balıkçıların sosyal ortamları olan balıkçı kahvelerinde, çalışma ortamı olan teknelerde vakit geçirilerek gözlemlerde bulunulmuştur. Tekne sahiplerinin yoğunlaştığı kıyı bölgelerindeki balıkçılığın paydaş gruplarını oluşturan balık satış noktaları, ağ tamiri yapanlar vb ile görüşülmüş, balıkçıların çalışma ve sosyal hayatı konusunda bilgiler toplanmıştır.

Şekil 1: Araştırma Alanı

Örnek balıkçı sayısının hesaplanması, ‘*tabakalı tesadüfi örnekleme yöntemi*’ne göre ve tekne boyları esas alınarak gerçekleştirilmiştir. Yüz yüze gerçekleştirilen anket çalışmalarında; Marmara Denizi’ne sınır toplam 7 il ve bu illerin içerisinde yer alan 22 balıkçı yerleşiminde gerçekleştirilmiştir. Bu anketin temelini oluşturan Marmara balıkçı filosuna ait tekneler; boy grupları ve avcılık yöntemleri esas alınarak; <8.9 m (I. Grup), 9-15.9 m (II. Grup), 16-25.9 m (III. Grup), 26> m (IV. Grup) şeklinde dört gruba ayrılmış ve her bir alt grup için örnek ana kitleden çekilecek miktar saptanmıştır (Yamane, 1967). Hesaplanan 258 anket, ağırlıklı olarak illerin tekne sayıları dikkate alınarak önce tabakalara, daha sonra da lokalitelere dağıtılmıştır. Bu çerçevede tekne grupları için sırasıyla I. Grup için 164, II. Grup için 51, III. Grup için 24 ve IV. Grup için ise 19 anket hesaplanmıştır. Verilerin analizinde oransal dağılımlar her bir bulgu türü için betimleyici değerlendirmeler yapılmıştır.

4. Araştırma Bulguları

4.1. Sosyo-demografik Özellikler

Balıkçılık mesleği kuşaklar itibari ile süregelen ve geleneksel bir yaşam tarzına göre şekillenmiştir. Çok küçük yaşta aile ortamında balıkçılık yapan aile büyükleri; baba, büyük erkek kardeş, dede, amca gibi yakınları ile birlikte deniz şartlarının zorluklarını, mesleğin inceliklerini öğrenilerek sürdürmektedirler. Bu nedenle balıkçılık sonradan öğrenilen, okulu olan bir meslek değil; kendi ifadeleri ile ‘*çekerdekte yetişme*’, babadan oğula ‘*miras*’ yoluyla geçen ve tecrübeye dayalı bir meslektir² (Zengin & Aça, 2018). Yaklaşık 40 yıllık süreç içinde balıkçılıkta kullanılan teknelerin

2 Marmara ve Karadeniz’de gırgır avcılığı yapan ve çocukluk yaşında İstanbul’a göç eden bir ailenin çocuğu olan eski bir balıkçı Şaban (Bostan) Reis balıkçı ve balıkçılık hakkındaki düşüncelerini şu şekilde dile getirmiştir; “*Reis; soğuğa, denize, fırtınaya, sıkıntıya, uykusuzluğa bağlılığı, dayanıklılığı olan insandır. Balıkçının tanımı budur. Hâlbuki dışarıdaki*

boyutları ve teknolojik imkânları fevkalade gelişme göstermesine karşın, bugün de mesleğin iç işleyişinde herhangi bir değişiklik yaşanmamıştır (Kırımlı, 2009).

Balıkçılık mesleğini erken yaşlarda edinmenin en önemli sebebi ekonomiktir. Kıyı bölgelerinde yaşayan aileler ekonomik açıdan geleceklerini denize bağlamıştır. Sahip oldukları en büyük sermaye ‘balıkçılık tecrübesi’ne bağlı olarak babadan oğula geçen üretim aracı teknedir. Alternatif iş olanaklarının azlığı ve yeni bir işe başlamanın zorluğu, arkadan gelen kuşakların kolayca bu mesleğe atılmalarını kolaylaştırmaktadır. Bununla birlikte günümüzde bu mesleği yürüten balıkçıların çocuklarının mesleki tercihleri ebeveynlerine göre çok değişmiştir. Tablo 1’de henüz öğrenci olan ya da çalışma çağına gelmiş balıkçı çocuklarının durumu incelenmiştir.

Tablo 1: Balıkçıların Çocuklarının İstihdam Durumları

İstihdam durumu	N	%
Öğrenci	402	56,9
İşsiz	149	21,1
Balıkçı (tayfa)	56	7,9
Ev kadını	31	4,4
İşçi	25	3,5
Balıkçı (tekne sahibi)	15	2,1
Memur	9	1,3
Servis ve hizmet sektörü	5	0,7
Esnaf/Zanaatçı	4	0,6
Balıkçı (kaptan)	3	0,4
Geçici işçi	3	0,4
Balık Satıcısı	2	0,3
Emekli	2	0,3
Toplam	706	100

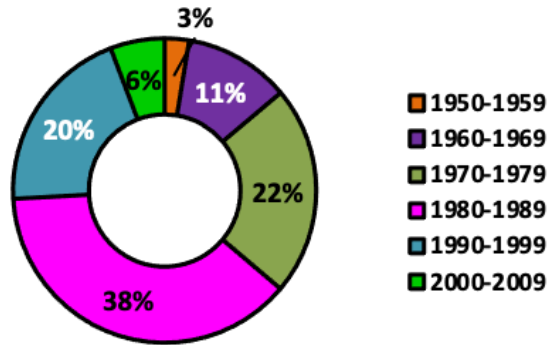
Balıkçı çocuklarının meşguliyetlerine bakıldığında; çocukların %57’si öğrenci konumunda ve henüz bir işte istihgal etmedikleri saptanmıştır. Bu eğitim süreci ilkokuldan, üniversiteye kadar olan süreci kapsamaktadır. Geriye kalan %43 oranındaki çocuğun; %21.1 herhangi bir işi yoktur. %21.9’u ise çalışmaktadır. Çalışan balıkçı çocuklarının %10.3’ü ise baba mesleği balıkçılık, kaptanlık ve tayfacılık mesleği ile istihgaldir. Bu sonuçlara göre genç nesillerin, ebeveynleri gibi baba mesleği balıkçılığı çok fazla tercih ettikleri söylenemez. Bu olguyu destekleyici bir diğer dolaylı bulgu ise balıkçıların kendi çocuklarının gelecekte seçeceği meslekler konusundaki düşünceleridir. ‘İyi bir gelecek sunmuyor’, ‘getirisi yok’, okumasını istiyorum’, ‘zor bir meslek, istikrar yok’, balıkçı ve balıkçılığa eskisi gibi değer verilmiyor’ gibi çeşitli sebepler öne sürerek çocuğunun balıkçı olmasını istemeyenlerin oranı %94’dür. Bu nedenlerden ötürü gençlerin balıkçılığa karşı olan ilgisi giderek azalmaktadır. Bunun

vatandaşlar balıkçılığın bu zorluklarını bilmez... Bu özellikler ancak deniz sevdasını çekenler içindir. Balıkçı aslında denizin esiridir. Bütün bu zorlukların üstesinden aşkla, sevgiyle gelir. Mücadele ruhu denize olan tutkudan gelir...” “Balıkçılık babadan oğula sirayet eden bir meslektir. Bizler ağır sınanan bir süreçten geldik. Dedelerimizden, babalarımızdan denizin karanlık yüzünü öğrenerek bu günlere geldik... Ancak bizden sonraki nesillere bu tecrübeleri aktaracak ortamlar giderek kayboluyor. Modern çağda insan ilişkileri de çok zayıfladı. Birlik-beraberlik yerini hırs ve rekabet aldı. Eskiden böyle acımasız, yıkıcı bir rekabet yoktu... O zamanlar balıkçı sayısı hem az, balık stokları da bu günkü kadar yıpranmamıştı...”

birçok sosyal, kültürel ve ekonomik sebepleri bulunmaktadır. Diğer taraftan balıkçılık kaynaklarının durumu da önemli bir etkidir. Özellikle 1990'lardan sonraki süreçte, ticari balık stoklarının azalışına bağlı olarak balıkçılık sektöründeki istihdam imkânları da giderek azalmaya başlamıştır. AB sürecinde ülkemizdeki balıkçılık sektöründeki istihdam üzerine yapılan analizlerinde; sektörde halen çalışmakta olan 40 yaşın altındaki balıkçı sayısının %50'nin altında olduğu rapor edilmiştir (Diffey, 2007; Mathews, 2010).

Onar yıllık periyotlara göre yapılan bir tasniflendirmede; Marmara denizinde halen aktif olarak balıkçılık mesleğini sürdüren en eski kuşağın %2.6 ile 1950-1959 dönemine ait olduğu tespit edilmiştir. Bu balıkçıların yaş grubu 76-68 arasındadır. Yıllar itibari ile bunu 1960-1969 (%11.3) ve 1970-1979 kuşağı (%22.3) takip etmektedir. Kuşak olarak balıkçılığa başlama en çok 1980-1989 (%38.0) döneminde görülmüştür (Şekil 2). Seksenli yıllardaki artışta Türkiye'nin 'pazar ekonomisi'ne geçişin payı büyüktür. 1990'dan sonra balıkçılık mesleğine olan ilgi giderek azalmıştır. 1990-1999 döneminde balıkçılığa başlayanların oranı %20.1 iken, 2000-2009 döneminde %5.8'e düşmüştür.

Balıkçılık mesleğine başlayanların oransal dağılımının 1990'lı yıllardan sonraki dönemlerdeki düşüşünde; azalan balık stoklarının yanısıra, kentleşme olgusunun artışı ile birlikte genç neslin iş bulma umuduyla daha büyük kent merkezlerine göç etmesi, balıkçılık mesleğinin; dolayısıyla avcılık koşullarının zor ve meşakkatli oluşuna karşın, gelir düzeyinin düşük olmasının rolü büyüktür (Güngör, Zengin, Yılmaz & Yılmaz, 2018).

Şekil 2: Marmara Bölgesinde Aktif Olarak Balıkçılık Yapanların Balıkçılığa Başlama Dönemlerinin Dağılımı

Marmara denizindeki balıkçıların mesleğe başlama yaşı 9 olarak tespit edilmiştir. Çocukluk, ergenlik/delikanlılık yaşını oluşturan 9 ile 17 yaş grubu arasındaki balıkçıların oranı %50'dir. 18 yaş ve sonrasındaki (35 yaşına kadar) ilk balıkçılığa başlama yaşının oransal dağılımı ise %40.1 olarak bulunmuştur. Bu grupta en fazla %25.5 ile balıkçılığa ilk başlama yaş sınırları 18 ile 25 arasında bulunmuştur. 36 yaşından başlayarak en fazla 57 yaşına kadar ki yaş grubu için bu oran %8.6'dır. Balıkçılığa çok geç yaşta başlayan bu gruptaki balıkçıların tamamına yakını herhangi bir işten emekli olduktan sonra, ilk etapta amatör, sonraki aşamada ise mesleki anlamda; kazanç sağlamak amacı ile balıkçılık mesleğini sürdürenlerden meydana gelmektedir. Bu gruptakilerin sadece %2.6'sı asıl işi ile birlikte, sonradan ikinci bir iş olarak balıkçılık mesleğini yürüten kişilerden meydana gelmektedir. Tekne sahiplerinin meslekte geçirdikleri

sürenin ortalama 25.9 yıl gibi uzun bir süreyi kapsadığı tespit edilmiştir. Araştırmada meslekte geçirilen en az süre 2 yıl, en fazla ise 58 yıl olarak belirlenmiştir (Tablo 2).

Tablo 2: Marmara Denizindeki Balıkçıların Meslekte Geçirdikleri Yıl Periyotlarına Göre Dağılımı

Balıkçılıkta geçen yıl periyodu	Örnek sayısı (N)	% Dağılım
5≤	5	1.8
6-10	19	6.9
11-15	34	12.4
16-20	35	12.8
21-25	52	29.9
26-30	50	18.2
31-35	30	10.9
36-40	28	10.2
41-45	10	3.6
46-50	7	2.6
51-55	2	0.7
56-60	3	1.1

Yaş ortalamaları ile meslekte geçirilen ortalama süreler karşılaştırıldığında balıkçıların küçük yaşta sektöre katıldıklarını söylemek mümkündür. Balıkçılık yukarıda vurgulandığı gibi ‘*babadan oğula*’ geçen bir zanaattır. Nitekim tüm ankete katılan balıkçıların %37.5’inin baba mesleğinin balıkçılık veya tayfacılık olduğu ifade edilmiştir.

Geleneksel mesleklerden biri olan balıkçılık, avlanma yöntemleri ve uygulamaları, özel araç-gereç kullanımı başta olmak üzere pek çok tekniği ve tecrübeye dayalı özel bilgiyi içerir. Bu nedenle balıkçı geçmişten gelen, hem teknik hem de kültürel bilgi birikimine sahiptir. Bu birikim yaşlı/ deneyimli balıkçılar tarafından genç nesillere aktarım ile kazanılmaktadır. Bu nedenle balıkçılık mesleği; tarımsal üretim/ çiftçilik, el sanatları/halıcılık, tekne imalatı vb diğer geleneksel meslekler gibi tarihten gelen çok güçlü deneyimleri ve kuşaklararası sürdürülebilirliği olan bir meslek dalıdır. Toplumsal cinsiyet algısı ve buna bağlı olarak ortaya çıkan rol paylaşımları sebebiyle tarihsel süreç boyunca ‘*erkek mesleği*’ olarak sürdürülmüştür.

Balıkçılar; balıkçılık mesleğinin (balık avlama) dışında da yaşamlarının farklı dönemlerinde veya balıkçılıkla birlikte ikinci bir işi de meslek edinmiş ve bu işten de kazanç sağlamaktadırlar. Tablo 3’de tekne gruplarına göre balıkçıların yaptığı ikinci işler gösterilmiştir.

Tablo 3: Balıkçıların İkinci Bir Meslek Olarak Yaptığı İşlerin Oransal Dağılımı

Tekne Grupları	Tayfa	Esnaf	Mevsimlik işçi	Çiftçi	Emekli (memur veya işçi)	Tekne kaptanı	Dalgıç
1. Grup	2.8	7.0	7.7	4.2	19.6	0.7	0.7
2. Grup	2.6	5.2	-	1.3	9.1	1.3	-
3. Grup	3.6	3.6	-	7.1	3.6	-	-
4. Grup	-	7.7	-	3.8	-	3.8	-
Genel	2.6	6.2	4.0	3.6	13.1	0.7	0.4

Kazanç sağlamaya yönelik olarak ikinci bir iş yapan balıkçılar arasında en yüksek oran (%13.1); memur veya herhangi bir işten emekli olmuş, ancak aynı zamanda aktif olarak balıkçılık mesleğini sürdüren grupta tespit edilmiştir. Bunu %6.2 ile esnaf olarak farklı iş kollarında çalışan balıkçılar takip etmektedir. Üçüncü sırada mevsimlik işçi olarak çalışanlar (%4) yer almaktadır. Çiftçilik yapanların dağılımı %4'dür. Balıkçılık ile birlikte aynı zamanda tayfacılık yapanların oranı %2.6'dır. Tayfacılık yapanların çok önemli bir kısım küçük kıyı balıkçılarından oluşmaktadır ve av sezonunda daha çok büyük teknelerde tayfa olarak çalışmaktadırlar. Kaptan ve dalgıç olarak balıkçılık sektöründe aynı zamanda ikinci bir iş olarak çalışan balıkçıların oranı ise sırasıyla %0.7 ve %0.4 olarak tespit edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre ikinci iş durumu daha çok 1 ve 2. Grupta yer alan küçük balıkçılar için geçerlidir ve doğrudan yaşam standartları için gerekli temel kazancı sağlayabilmek açısından ikinci bir işe yöneldikleri belirlenmiştir.

4.2. Eğitim Profili-Balıkçılık Bilinci

Balıkçıların %65 gibi büyük bir çoğunluğu ilkokul mezunudur. Orta ve lise ile dengi okullardan mezun olan balıkçıların toplam içindeki oranı ise sırası ile %16.1 ve %13.9'dur. Yüksekokul, fakülte gibi daha üst eğitim alanların oranı ise %3.7'dir. Herhangi bir okula gitmeyen, okur-yazar olmayanların oranı ise %1.5 olarak tespit edilmiştir (Tablo 4).

Balıkçıların mesleki faaliyetleri boyunca balıkçılık alanında zorunlu ya da isteğe bağlı olarak katıldıkları mesleki toplantı ve eğitimler sorgulanmıştır. Bu toplantılar niteliklerine göre üç alt grupta kategorize edilmiştir. Bunlar sırasıyla; balıkçılıkla ilgili zorunluluk gerektiren, resmi kurslar; mesleki eğitim seminerleri (akademik kuruluşlar, araştırma enstitüleri veya Tarım İl

Tablo 4: Marmara Denizindeki Balıkçıların Tekne Gruplarına Göre Yaşlarının Oransal Dağılımı

Tekne Grupları	Okur-yazar değil	İlkokul	Ortaokul	Lise	Yüksekokul	Fakülte
1. Grup	2.8	60.8	16.1	16.8	1.4	2.1
2. Grup	-	66.2	18.2	5.6	1.4	1.4
3. Grup	-	78.6	14.3	7.1	-	-
4. Grup	-	69.2	11.5	15.4	-	3,9
Genel	1.5	65.0	16.1	13.9	1.5	2,2

Müdürlükleri, balıkçı kooperatifleri gibi) ve son olarak da bilgilendirme (balıkçı kooperatifleri, tarım il veya ilçe müdürlükleri, sahil güvenlik komutanlıkları veya diğer resmi ve sivil kuruluşlarca) toplantıdır. Tablo 5'de bu üç kategori kapsamında tekne sahiplerinin balıkçılık alanında ne tür eğitimler aldıkları gösterilmiştir. Buna göre balıkçıların büyük bir kısmı (%69.2); mesleki-zorunlu eğitim kurslarına katılmışlardır. Bunu %23.2 ile balıkçılıkla ilgili mesleki eğitim seminerleri takip etmektedir. Üçüncü kategoride yer alan ve balıkçılıkla ilgili gelişmelerin, duyuruların veya kararların tartışıldığı bilgilendirme toplantılarına katılan

Tablo 5: Balıkçıların Aldığı Farklı Kategorilerdeki Mesleki Kursların Dağılımı

Toplantının veya eğitimin konusu	%
1-Zorunluluk gerektiren resmi kurslar	69.2
Miço belgesi	33.3
Gemi adamı/usta gemici kursu	26.0
Kaptanlık sertifikası	10.8
Telsiz kullanma ehliyeti kursu	4.3
Balık adamı eğitimi	3.9
Güverte lostramus eğitimi	2.7
Yakın yol makine zabiti	1.6
Yat kaptanlığı kursu	0.8
Amatör kıyı kaptanlığı	0.4
2-Mesleki eğitim seminer ve kursları	27.2
Balıkçılık yönetimi, balık biyolojisi, çevre konularında kısa süreli eğitim	23.3
Balıkçılıkla ilgili zorunlu kurslar	2.0
Kooperatif eğitimi	1.9
3-Bilgilendirme toplantılarına katılım (balıkçılık yönetimi)	3.6

balıkçıların oranı %3.6 olarak bulunmuştur. Balıkçıların doğrudan balık stoklarının yönetimi için düzenlenen mesleki toplantılara katılmayıp, buradaki kararlarda yeterince söz sahibi olmayışları, kullandıkları canlı kaynağın yönetimi için doğrudan veya dolaylı olarak etkili olmadıklarını göstermektedir.

4.3. Çalışma Koşulları

Balıkçıların kullandıkları farklı büyüklükteki tekne grupları ile uyguladıkları farklı avcılık yöntemlerine göre; av sezonu süresince denizde geçirdikleri çalışma süreleri değişmektedir. Marmara Denizi balıkçı filosunu oluşturan dört farklı kategorideki tekne grupları için denizde geçirilen aktif iş süreleri, avcılık yöntemleri de dikkate alınarak Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6: Tekne Gruplarına Göre Aktif Avcılık Süreleri

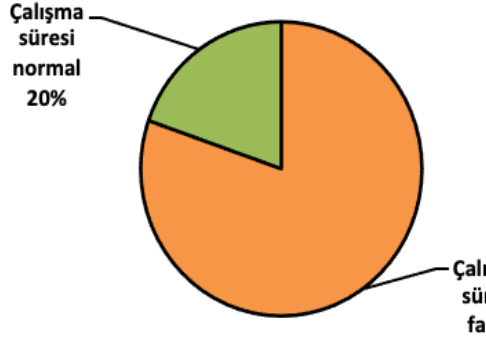
Tekne Grupları	Başlıca avcılık yöntemleri	Ortalama operasyon sayısı (adet/gün)	Aktif avcılık gün sayısı/ortalama (bir av sezonu için)	Aktif avcılık saat / ortalama (bir av sezonu için)	Bir günlük aktif av/işçilik süresi (saat)
1. Grup	Olta-parakete, uzatma ağları	1	200	2000	10
2. Grup	Kıyı uzatma ağları, karides algarna ağı, voli	3	180	1350	7.5
3. Grup	Trol, algarna, voli, küçük gırgır	4	135	1620	12
4. Grup	Trol, gırgır	4	150	1800	12

1. ve 2. Gruptaki balıkçı tekneleri için bazı balık türleri (kalkan, dil, karides, deniz salyangozu gibi) hariç yıl boyunca av yasağı yoktur. Bu nedenle balıkçılar, kendi koşullarına göre 12 ay süresince serbest avcılık yapabilmektedirler. Ancak olası hava koşullarının uygunsuzluğu ve bazı sosyal olaylar (cenaze, bayram, hastalık, düğün vb) balıkçıların denize çıkış ve avcılık süresini, dolayısıyla toplam aktif gün sayısını belirlemektedir. Bu gruptaki tekneler için bir av sezonu için ortalama aktif avcılık gün sayıları sırasıyla 200 ve 180 gündür. Bir günlük aktif işçilik süresi ise sırasıyla ortalama 10 ve 7.5 saat olarak belirlenmiştir.

3. ve 4. Grup tekneler ile avcılık yapan balıkçılar için durum küçük tekneler ile avcılık yapan kıyı balıkçılarına göre oldukça farklıdır. Zira bu teknelerdeki avcılık yöntemleri için genel olarak su ürünlerini düzenleyen avcılık genelgelerinde 1 Eylül-15 Nisan arasında, sadece 7.5 aylık dönemde (serbest av sezonu) avcılık faaliyetlerini sürdürebilmektedirler. Diğer dönemlerde av yasağı nedeniyle kesinlikle denize çıkmaları, uyguladıkları avcılık yöntemlerinden (gırgır ve trol avcılığı) ötürü yasaklanmıştır. Ancak olası hava koşullarının uygunsuzluğu ve bazı sosyal olaylar (cenaze, bayram, hastalık, düğün, uzak mesafeli ticari faaliyetler vb) toplam aktif gün sayısı, sırasıyla 135 ve 150 gün olarak belirlenmiştir. Bir günlük aktif işçilik süresi ise her iki grup için ortalama 12 saattir. 3. ve 4. grupta yer alan büyük balıkçı tekneleri için bir günlük aktif işçilik süresi; limandan sabah saat 05:00 civarında ayrılıp, yine yaklaşık akşam saat 17:00 sularında limana dönüş zamanıdır. Sezona göre bu süre az ya da çok değişmektedir. 1. ve 2. grup teknelerde bu süreler uygulanan avcılık yöntemine göre değişebilmektedir.

Denizde geçirilen aktif çalışma süresi tekne grupları/avcılık yöntemlerine göre değişmektedir. Özellikle büyük boy grubuna ait teknelerdeki aktif çalışma süresi büyük ölçüde avcılık yöntemi ile ilişkilidir. Zira büyük teknelerin av sahası; kendi yaşadıkları yerel alanlarda avcılık yapan 1. ve 2. Gruptaki küçük-kıyı balıkçılarına göre daha uzak bölgelerdir. Bu balıkçılar Marmara denizinin her bölgesinde günübirlik avcılık faaliyetlerini sürdürebildikleri gibi, Marmara denizinin dışındaki uzak av sahalarında; bölgesel denizlerde de (Batı Karadeniz, Kuzey Ege-Saroz Körfezi, Güney Ege vb) avcılık faaliyetlerini sürdürebilmektedirler (Zengin & Dağtekin, 2018).

Araştırma kapsamında tekne sahiplerinin çalışma sürelerine ilişkin memnuniyet durumuna yönelik sorgulamada; sırasıyla denizde geçirilen çalışma süresinden memnun olmayanların oranı %81.2, bu süreyi normal/makul bulanların oranı ise %19.9 olarak tespit edilmiştir (Şekil 3). Genel olarak tüm balıkçılar denizde avcılık ile geçirilen sürenin hem çok fazla, hem de çok ağır koşullara sahip olduğu görüşünde birleşmelerine karşın, bu koşulları normal bulanlar ki; bu grup balıkçılar büyük çoğunlukla 3. ve 4. Grupta yer alan büyük balıkçı teknelerine sahip reislerdir. Bu teknelerdeki avcılık faaliyetleri büyük ölçüde tayfalar tarafından yürütülmektedir. 1. ve 2. Grupta ise tekne sahibi de avcılık faaliyetinin bizzat içindedir ve tayfası ile birlikte güvertedeki her işi; ağ atma-toplama, tekneyi idare etme, avı ayıklama-seçme, kasalama vb üstlenmektedir.

Şekil 3: Denizde Geçirilen Çalışma Sürelerine İlişkin Balıkçıların Görüşleri

Nesnel gözlemlere göre balıkçılar gün içerisinde denizde avcılıkla geçirdikleri çalışma süresini arttırmadan yana tavır sergilemektedirler. Bu davranışın altında kesin olarak ekonomik beklentiler (üretim/av artışı beklentisi) yatmaktadır. Denizde olmak başlı başına büyük bir özveri gerektiren riskli bir iştir. Balıkçılık terimleri arasında en çok kullanılan 'rastgele' sözcüğü ile özdeşleşmiş bir uğraştır. Balıkçılık; deniz ortamdaki canlı kaynakların belirlediği, istikrarlı olmayan, değişken ve 'zaman ile yarışan' bir üretim şeklidir.

Denizde geçirilen çalışma sürelerinin iş-sağlık/sosyal güvenlik ve yoğun/emek karşılığı olarak tekne sahibi balıkçılar/reisler ile tayfalar açısından farklı anlamı bulunmaktadır. Tayfaların 'Dünya Sağlık Örgütü'nün önerdiği normal/optimum işgücü süresini aşan bu sürenin çok üstünde olması sağlık ve iş verimliliği açısından çok önemli riskler taşımaktadır (Sargıcı, 2006). Benzer durum balıkçı reisleri için de geçerlidir. Üretim/avcılık faaliyetleri ve üretim sahası/av alanına ulaşımında dikkate alındığında balıkçılık sektöründeki ortalama çalışma süresi diğer iş kollarına göre oldukça uzundur ve bunun işin niteliğinden kaynaklanan bir zorunluluk olduğu bilinmektedir. AB topluluğu için açık denize çıkan balıkçı gemilerinde çalışan işçilerin çalışma ve dinlenme süreleri, '2003/88 sayılı Direktif'in kapsamı dâhilinde düzenlenmiştir. Anlaşmanın 4. maddesinde, normal çalışma süresi, kural olarak, resmi tatillerde ve haftada bir gün dinlenme olmak üzere günde 8 saattir. Bunun dışında, 5. madde ile azami çalışma süresi ile asgari dinlenme süreleri de belirlenmiştir. İlgili düzenleme uyarınca, azami çalışma süresi, 24 saatlik bir sürede 14 saati, 7 günlük sürede 72 saati geçemeyecek, dinlenme süresi, 24 saatlik bir dönemde 10 saatten, 7 günlük bir sürede 72 saatten az belirlenemeyecektir. Örneğin, bir gemi adamı 8 saat çalışacak ardından 6 saat dinlenecek sonra 6 saat çalışacak ve 4 saat dinlenecek ve böylelikle 24 saatlik bir sürede azami 14 saat çalışmış biri en az 6 saat olmak üzere iki bölüm halinde toplam 10 saat dinlenmiş olacaktır. Normal çalışma ve dinlenme sürelerini belirleyen bu hükümler aynı zamanda azami fazla çalışma sürelerini de tespit etmektedir. Buna göre bir gemi adamına, bir günde en fazla 6 saat, bir haftada ise en fazla 24 saat fazla çalışma yaptırılabilir (Sargıcı, 2006). Bu düzenleme Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) 180 Sayılı Sözleşmesi ile uyumludur. Şüphesiz bu çalışma sürelerinin hiçbirisi Türkiye denizlerinde avcılık yapan balıkçı teknelerinde mürettebat için uygulanmamaktadır (Tantoğlu, 2016). Marmara denizinde balıkçı ve tayfalar için denizde

çalışma süreleri 8 saatin çok üstündedir ve bu çalışma sürelerinin ardından dinlenmek için herhangi bir uygulama bulunmamaktadır.

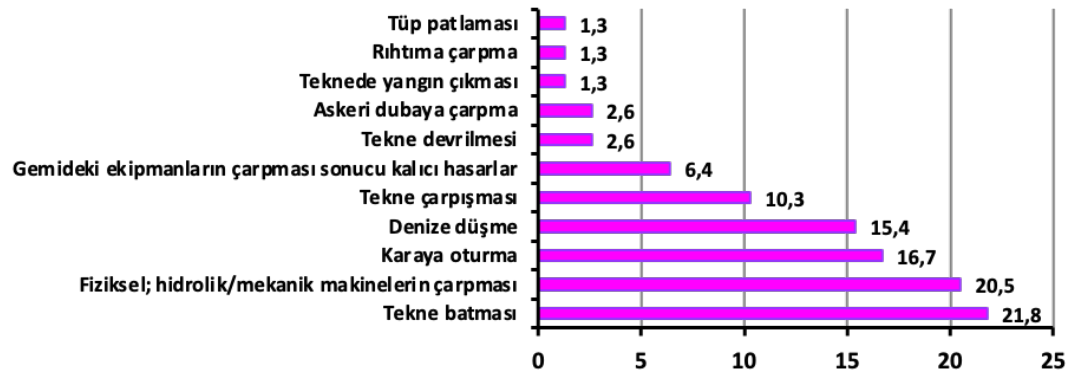
4.4. İş Sağlığı ve Güvenliği

Bu başlık altında sırasıyla; balıkçıların çalışma ortamında iş sağlığı ve güvenliği bakımından yaşamış olduğu sorunlar, iş kazaları, mesleki nedenlerden kaynaklanan kalıcı veya geçici nitelikteki sağlık sorunlarının ve vefat eden balıkçı varsa, bunların ölüm sebeplerinin mesleki nedenlere dayalı olup-olmadığı irdelenmiştir.

Öncelikle balıkçılık oldukça zor ve tehlikeli bir iştir. Uluslararası çalışmalarda balıkçılık en tehlikeli ve ölümlü kazaların sık görülebileceği sektörlerden biri olarak sayılmaktadır (Matheson, 2001; Jin & Thunberg, 2005; Georgianna & Shrader, 2008). Bu konuda uluslararası iş güvenliği tanımlamalarının yer aldığı 'İşyeri Sağlık ve Güvenlik Birimleri ile Ortak Sağlık ve Güvenlik Birimleri Hakkında Yönetmeliğin 57. Maddesi' uyarınca tehlike sınıfları listesine göre deniz avcılığı 'tehlikeli işler' arasında yer almaktadır.

Çalışmada elde edilen bulgulara göre; ankete katılan 258 balıkçıdan 78'nin (%30.2), çeşitli nedenlerden ötürü balıkçılık faaliyeti sırasında iş kazası yaşadıkları tespit edilmiştir. Bu kazalar içerisinde en çok tekne batması (%21.8) ile fiziksel yaralanmalara (%20.5) vurgu yapılmıştır. Özellikle teknenin karaya oturması sırasında oluşan kazanların dağılımı (%16,7), denize düşme (%15.4) ve tekne çarpışması (%10.3) önemli kaza nedenleri olarak gösterilmiştir. Şekil 4'de kaza nedenleri önem sırasına göre gösterilmiştir.

Her türlü hava koşullarına açık, gece çalışmasının var olduğu, sürekli hareket halinde bir güvertenin yanı sıra hidrolik ve mekanik makineler, kaygan ve sulu zemin, ağlar, halatlar, çelik teller çalışma ortamını oldukça tehlikeli hale getirmektedir.

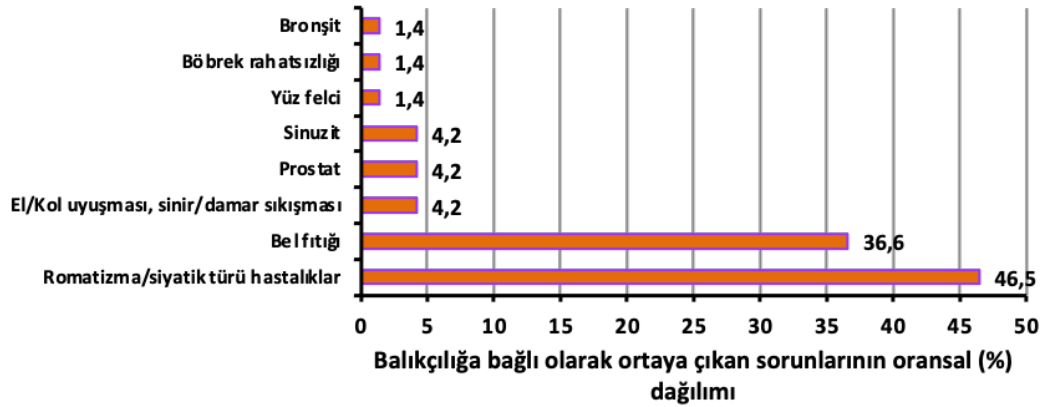
Şekil 4: Balıkçıların Denizde/Tekne Üzerinde Yaşadıkları İş Kazalarının Nedenlerinin Oransal Dağılımı

En ufak hatanın yaralanma ya da ölümlerle sonuçlanabilecek riski bulunmaktadır. Araştırma kapsamındaki balıkçıların önemli bir kısmının (%30.2) aktif balıkçılık yaptığı yıllar içerisinde iş kazası geçirdiği tespit edilmiştir. Kazaların %75.8'i güvertede, tekne hareket halindeyken ve avlanma esnasında ağ çekerken gerçekleşmektedir. Görüşme yapılan balıkçıların ifadelerine göre kazalar uzun çalışma saatleri ve uykusuzluğa bağlı yorgunluk, tekne ekipmanlarının bakımının düzenli yapılmaması, kötü hava koşulları gibi nedenlerle gerçekleşmektedir. Tantoğlu (2016) tarafından balıkçı gemilerinde çalışanların iş sağlığı ve güvenliği yönünden değerlendirilmesi konusundaki bir çalışmada gırgır gemileri için 73 adet, trol gemileri için 69 adet tehlike kaynağı tespit edilmiştir.

Balıkçı teknelerinde çalışanlar, ailesinden ve evinden uzak, zorlu hava koşulları altında düzensiz aralıklarla çalışmaktadır. Düzensiz dinlenme aralıkları yorgunluğu beraberinde getirmekte olup, bu çalışma şekli de iş kazası meydana gelme olasılığını arttırmaktadır. Yorgunluk, düzenli uyku eksikliğinden kaynaklanan aşırı fiziksel ve/veya '*mental bitkinlik*' olarak tanımlanmıştır. Yorgunluk çalışanın işini düzgün ve güvenli bir şekilde yapmasına engel olarak çalışanın kendisinin ve diğer çalışanların yaşamını riske atmaktadır (Tantoğlu, 2016). Yaklaşık olarak aralıksız yapılan on saatlik çalışmanın kaza riskini önemli ölçüde artırdığı belirtilmiştir (Tantoğlu, 2016). Düzensiz ve uzun çalışma saatlerinden kaynaklanan yorgunluk, balıkçı gemilerinde yapılan çalışmalarda en önemli risklerin başında gelmektedir. Ölümcül kazalar genelde halat, makara kopmasıyla oluşmaktadır. Bazen ırgatın sardığı tele kapılarken, bazen de ağa takılıp denize düşme şeklinde vukuu bulmaktadır.

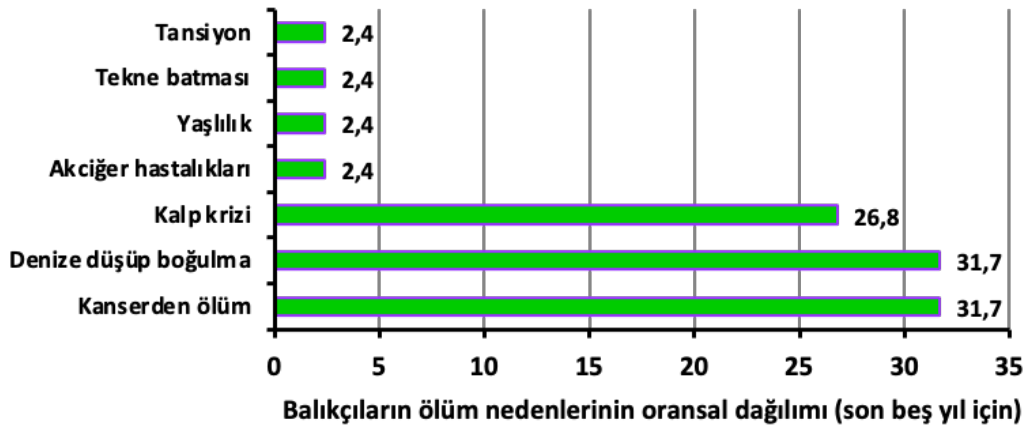
İş kazalarının yanı sıra deniz avcılığında çalışanların sağlık sorunları ve olası meslek hastalıkları da üzerinde önemle durulması gereken bir konudur. Araştırma kapsamında görüşülen balıkçıların %72.5'nin herhangi bir sağlık sorunu olmadığını veya olup olmadığını bilmediğini belirtirken %27.5'nin tanısı konulmuş sağlık sorunları olduğu belirtilmektedir. En sık görülen rahatsızlık romatizma/siyatik ve bel fitiği türü hastalıklardır. Sağlık sorunu olan balıkçıların %46.5'ini romatizmal hastalıklara, %36.36'sı ise bel fitiği hastalığına sahip olduğunu bildirmiştir. Yukarıda ele alınan rahatsızlıkların tamamı Karadeniz'e kıyısı olan Terme ve Perşembe'de sırasıyla (Knudsen & Koçak, 2011) ve (Ulukan, 2016) tarafından da tespit edilmiştir. Bu hastalıkların tamamının Karadeniz'de de yaygın olarak tespit edilmiş olması bu rahatsızlıkların '*meslek hastalığı*' olarak balıkçılarda yaygın olduğu kanısını güçlendirmektedir.

Şekil 5'de balıkçıların avcılığa bağlı olarak geçici veya kalıcı sağlık sorunlarının oransal dağılımı gösterilmiştir. Ankete katılan 258 balıkçıdan 71'i (%27.5) balıkçılık faaliyetlerine bağlı olarak çeşitli sağlık sorunları ile karşılaştıklarını bildirmiştir. En önemli sağlık sorunlarının (%46.5); başta romatizma, siyatik gibi rüzgâra, soğuğa ve yorgunluk/terlemeye bağlı olarak ortaya çıkması mümkün hastalıklar olduğu görülmüştür. Ayrıca bel fitiği (%36.6) en çok bildirilen şikâyetler arasında yer almaktadır. Diğer hastalıklar (yüz felci, sinüzit, bronşit gibi) göreceli olarak daha düşük bulunmuştur. Görüldüğü gibi balıkçılarda gözlenen hastalıkların tamamına yakını kalıcı/kronik türdendir ve tamamıyla balıkçının ağır iş ve kötü deniz koşullarından kaynaklanmaktadır.

Şekil 5: Balıkçılığa Bağlı Olarak Ortaya Çıkan Sağlık Sorunlarının Oransal Dağılımı

Şekil 6'da balıkçıların son beş yıldaki ölüm nedenleri verilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre; kanserden dolayı ölüm oranları (%31.7) oldukça yüksektir. Benzer şekilde denize düşüp, boğularak meydana gelen ölüm vakaları da aynı orandadır (%31.7)³. Bunu kalp krizi (%26.8)

Şekil 6: Balıkçıların Ölüm Nedenleri

takip etmektedir. Diğer ölüm nedenleri sırasıyla akciğer rahatsızlığı, tansiyona bağlı ölümler, yaşlılıktan ötürü doğal ölümler ve tekne batmasına bağlı ölüm oranları (%2.4) aynıdır. Ölüm nedenleri genellikle kalıtsal olup; denize/çevre koşullarına bağlı ölüm sebebi olarak bronşit, zatürre

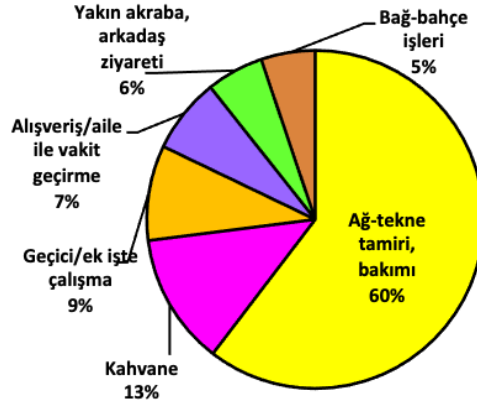
3 Marmara Denizi, Heybeliada'da kıyı balıkçılığı yapan Uğur Kıran ile yapılan bir söyleşi de deniz kazalarına ilişkin başından geçenleri şöyle anlatmıştır: 'İki dalgıç arkadaşım dipte çalışırken öldü. Bir abim, o da dalgıç, Kınalı da öldü. Üç arkadaşımın gurgurına gemi çarptı, İmralı açıklarında battılar. İrgata ipi sardırırken, ip sıkışmasın derken, bir anda elimi kaptı... Allaha tan uyanık adamız da sağ elimi ırgata kaptırmışken, tersten uzandım, sol elle ırgatın kolunu boşa aldım. Yanımda yardımcı çocuk vardı, ama dondu kaldı, kıpırdamıyor. Kolumu, bütün gövdemi kapacak ırgat. Komple beni içine alacak! "Boşa al, boşa al" diye bağıryorum. Kitlendi çocuk. Kolum, kafam, komple ölebilirdim. Canımı kurtardım ama parmak koymuştum gitti...' (İdmen, 2019).

gibi akciğer rahatsızlıkları gösterilebilir. Burada asıl önemli ölüm nedenleri tekne kazaları ve denize düşüp boğulma sonucu meydana gelen iş kazalarının yüksek (%34.1) oluşudur.

Yukarıda aktarılan bilgiler, deniz avcılığının oldukça tehlikeli, ölümlü ya da ciddi yaralanmalara yol açan, iş kazalarına açık ve çalışan sağlığını olumsuz etkileyen meslek hastalıklarına yol açabilen bir sektör olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

4.5. Çalışma Dışı Yaşam

Balıkçıların yıl boyunca denizde geçirdikleri avcılık faaliyetlerinden arta kalan süreyi nasıl geçirdiklerine dair bulgular Şekil 7'de gösterilmiştir. Sonuçlar balıkçıların dinlenme, aileleri ile birlikte vakit geçirme, eğlenme, kahvehane, turistik amaçlı geziler, yakın akraba, eş-dost ziyaretleri gibi sosyal etkinliklere daha az zaman (%26) ayırabildiklerini göstermektedir. Zira denizdeki aktif avcılığın dışında; karada da en önemli faaliyetler (%60) balıkçılıkla ilgili ağ bakımı, tamiri, donanımı gibi işlerdir. Balıkçılıkla geçirilen zamanın yanısıra yine balıkçılık sektörü içerisinde tezgâhta balık satış yeri, lokanta işletme gibi ek işler (%9) ile bağ-bahçe gibi tarımsal faaliyetler (%5) oluşturmaktadır. Boş zamanlarda yapılan ek işler az da olsa aile bütçesine ek gelir sağlamaktadır.

Şekil 7: Balıkçıların Avlanma Dışında, Karada Geçirdikleri Sürelerde Yaptıkları İşlerin Oransal Dağılımı

Balıkçılığın doğası gereği çalışma saatlerinin belirli mesai saatleri içerisinde olmaması balıkçıların aile yaşamını olumsuz etkilemektedir. Genel olarak balıkçılar aile yaşamını 'sıkıntılı' olarak tanımlamaktadırlar. Özellikle kıyı balıkçıları için sabahın erken saatlerinde başlayan gün, balıkçılar için gece geç saatlerde bitmektedir. Bu süre zarfında balıkçı ailesinden ve düzenli bir ev yaşamından uzak kalmaktadır. Kendi deyimleriyle, "balıkçılar kendilerinden başka kimseye kolay kolay vakit ayıramamaktadırlar".

Büyük balıkçı teknelerinde çalışanlar için evden uzak kalma süresi daha da uzundur. Av operasyonlarının sürekliliğine ve hedef balık türlerine göre av faaliyeti bir ayı geçebilmekte, bu süre zarfında balıkçı ev ve aileyle ilgilenememektedir. Özellikle büyük teknelerde avcılık yapan balıkçılar

av sezonunun başlangıcından av sezonu bitimine kadar (sezonun yoğun olduğu dönemde) ailelerini nadir olarak görebilmektedirler. Bir balıkçının eşi bu durum şöyle ifade etmiştir: '30 yıldır evliyim, topu topu üç sanki beş sene bir arada yaşamadı'. Bir balıkçı eşi ise en büyük derdinin eşinin 'hasreti' olduğunu dile getirmiştir. Nitekim bu durum anketlere de yansımıştır. Deniz dışında vaktinizi nasıl geçirirsiniz sorusuna 'aile ile vakit geçirme' cevabı oldukça düşüktür (%7) (Şekil 7). Balıkçılar ile yapılan karşılıklı görüşmelerde büyük bir kısmının 'ancak bayram ve benzeri özel günlerde aileleri ile birlikte olduklarını' belirtmişlerdir. Küçük balıkçının bir araya gelebildiği diğer bir zaman ise 'akşam yemeğidir' En çarpıcı yanıtlardan birisi de 'fırtınalı havalardır'⁴. Balıkçılıkta hava durumu esasen hem av verimi, hem de balıkçıların aileleri ile birlikte olma açısından çok önemli bir dış faktördür.

Balıkçıların ev/aile ortamından uzun sürelerle ayrı kalmaları nedeniyle eşlerinin sorumlulukları arttırmaktadır. Benzer bir tespit Aça (2015) tarafından Doğu Karadenizdeki balıkçı toplulukları üzerinde yapılmıştır. Balıkçı ailelerinde aile reisi konumunda olan babanın rolleri meslek temelli zaruretlerden ötürü çoğu zaman anne tarafından yerine getirilmektedir. Av sezonunun başlaması ile birlikte evden ayrılan babanın sorumluluklarını ve otoritesini devralan anne, gündelik yaşantı içinde sadece rutin ev işleri ile uğraşmamakta, çocukların eğitim süreçlerini takip etmek, davranış kazandırmak, onların sorumluluk üstlenebilecek biçimde terbiye edilmeleri gibi görevleri de yerine getirmektedir. Bu süreçte günün ilk ışıklarından itibaren çalışmaya başlayan balıkçı eşleri, eğer varsa hayvanlarını beslemekte, çocuklarının okul hazırlıklarını yapmakta, onları yolcu ettikten sonra ise gündelik ev işlerinden başka çarşı-pazar ihtiyaçlarını, eğer sahipler evlerinin bitişiğindeki küçük bahçelerde çapa ve ekim işleri gibi pek çok işle uğraşmaktadırlar.

Doğrudan denizel ortamda çalışmaları sebebiyle balıkçıların çok sınırlı ve dar bir sosyal hayatları bulunmaktadır. Çalışma saatlerinin ve uyku düzeninin farklılığı balıkçıların evdeki yaşam düzenini de etkilemektedir⁵. Genel olarak, mesleğin taşıdığı risklerden dolayı ailelerde (özellikle balıkçı eşlerinde) 'endişe' sıkça hissedilen duygudur. Ailecek herhangi bir sosyal aktivitelere katılım kısıtlıdır. Balıkçılar arasında yaygın olarak bilinen bir deyim de hem balıkçıların kazançlarının günlük olduğunu, hem de ailelerine zaman ayıramadıklarını anlatmaktadır: 'Balıkçının parası pul, karısı dul olur.'

4.6. Sosyal Ağlar ve Dayanışma

Bu çalışmada tekne sahiplerinin balıkçılık yapan akrabaları yakınlık derecelerine göre de incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre (Tablo 7); balıkçılık yapan akrabalar içerisinde 'babam' seçeneğini belirten balıkçıların oranı %43.4 ilk sırada yer almaktadır. Bunu erkek kardeş (%31.4), amca (%24.4), dayı (%17.8) ve dede (%15.1) takip etmektedir.

4 Denizcilerde bir tabir vardır: 'Ay ayakta kaptan yataкта, ay yataкта kaptan ayakta'. Ay olmadığı zaman, korkma, rüzgâr kolay kolay adamı boğmaz denizde. Ay büyüdüğünde çok hareketli olur deniz, fırtınaya daha açıktır. Bir de, ayın etrafında belirgin, sanki çizmişsin gibi bir ışık çemberi olur bazen, eğer öyleyse, denizin kopması kesindir...

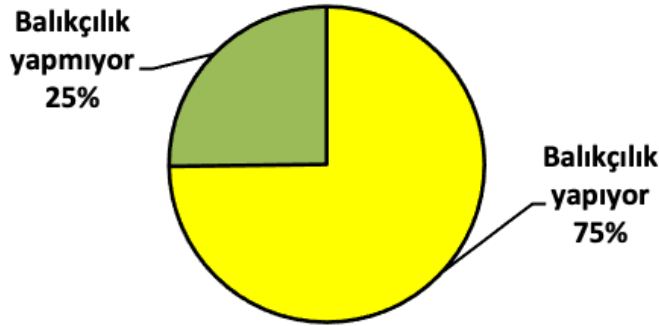
5 Bir kıyı balıkçısının bu konuda söyledikleri durumu özetler niteliktedir; 'Balıkçı sabah şafakta kalkar ağları atar, varsa denizdeki ağlarını çıkarır. Saat 11'de balık satışıyla o gün ki av işi biter ama hazırlık devam eder... Aynı gün saat dörtte tekrar faaliyet başlar. Her gün balığa çıkmak zorundadır. Yoksa karnını doyuramaz. Boş kaldığı zamanlarda bakım onarımla uğraşır. Saat 11'de tekneyle işi biter ama yarına bir şeyler hazırlamak zorundadır... Zaten hayatını balıkçılıkla geçiren kişinin gidip de kahvede hal hatır sorma hakkı yoktur.'

Tablo 7: Balıkçıların Balıkçılıkla Uğraşan Yakın Akrabalarının Oransal Dağılımı

Balıkçı akrabalar	Sayı	%
Babası	112	26,9
*Erkek kardeşi	81	19,4
*Amcası	63	15,1
*Dayısı	46	11,0
Dede (babasının babası)	39	9,4
*Erkek çocuğu	22	5,3
Dede (annesinin babası)	21	5,0
*Damadı	9	2,2
Eşi/karısı	5	1,2
Eniştesi/kız kardeşinin kocası	4	1,0
Kız kardeşi	4	1,0
Kız çocuğu	4	1,0
*Kayınbiraderi	2	0,5
Kayınbabası	1	0,2
Daha uzak akrabalar	4	1,0

*Bazı balıkçılar birden fazla tercih belirtmişlerdir.

Genel olarak değerlendirildiğinde; Marmara denizindeki balıkçıların %74.8'nin akrabalarının da balıkçılık yaptığı görülmüştür. Akrabalarından balıkçılık yapmayanların oranı ise %25.2 oranında tespit edilmiştir (Şekil 8). Bu sonuç sosyolojik olarak balıkçıların homojen bir yapıya sahip olduğuna ve aynı zamanda balıkçılık mesleğinin geleneksel bir yapıya sahip olduğuna işaret etmektedir.

Şekil 8: Balıkçıların Balıkçılıkla Uğraşan Yakın Akrabalarının Oransal Dağılımı

Balıkçıların birbirleri ve kendi yakın çevreleri ile olan mesleki ilişkileri incelendiğinde; iş, aıdat, yaşam biçimi, eğitim gibi temel sosyo-kültürel değerler, aıdat duygusu açısından benzer özelliklere sahip bireylerden oluşan, homojen bir yapıya sahip oldukları tespit edilmiştir. Balıkçıların avcılık faaliyetlerinde çalışmak üzere seçtikleri işçi/tayfaları yakın akraba (%27), arkadaş (%25.3), komşu (%9.8) ve hemşeri (%13.2) gibi büyük oranda kendi yakın çevrelerinden seçiyor olmaları bunun en önemli göstergelerinden birisidir.

Akraba ilişkilerine ait elde edilen sonuçlar içerisinde en dikkat çekici olanı kadın balıkçıların varlığıdır. Marmara Bölgesinde balıkçılık sektöründe faaliyet gösteren kadınların tamamı tayfa/işçilerden meydana gelmektedir ve gerekse denizde, gerekse de karaya çıkış noktalarında; barınak ve çekek yerlerinde, av dönüşünde ağların temizlenmesi, onarımı gibi işlerde reise yardımcı olmaktadır. Elde edilen bulgulara göre tekne reisinin yakın akrabaları (eşi, kızı, kız kardeşi olarak) içerisinde kadınların oranı %3.2 olarak bulunmuştur. Kadın balıkçılar ile yapılan görüşmelerde; teknedeki faaliyetleri sonucunda herhangi bir ücret/pay almadıklarını, tayfacılık uğraşını aile işgücüne katkı amacı ile bu işi yaptıklarını, hatta tayfa masrafını azaltmaya yönelik bir destek olduğunu ifade etmişlerdir.

Aynı soydan gelen veya aralarında akrabalık, yakın komşuluk ve geçmişe/eskiye dayalı yakın çevre-mekân ilişkisi bulunan, tarımsal üretime dayalı topluluklarda ortak aidaat duyguları ve ortak yaşam stilleri biçimleri çok önemli bir toplumsal işleve sahiptir (Alptekin, 2013). Bunların başında evlilik, yardımlaşma, aynı mesleği icra etme gibi temelinde ortak dayanışma ve hayatı daha kolay kılıcı olgular yer almaktadır. Balıkçılar aynı denizde, aynı amaçlarla avlanan bir meslek zümresi olmaları hasebiyle birbirleriyle çoğu zaman dayanışma içindedirler. Bir balıkçının düğün veya cenaze merasiminde ön sırada yörenin diğer balıkçıları yer almaktadır. Aralarında küçük anlaşmazlıklar ve küslükler olsa bile denizde zor durumda kalanlar birbirlerine mutlaka yardım etmektedirler. Balıkçı topluluklarının sosyal çevrelerinde bulunan akraba, hemşeri ve komşular gibi gruplarla yakın ilişki kurmalarında balıkçıların çalışma saatlerinin, av dönemlerinin ve hava koşullarının belirsizliğinin ⁶ önemli payı bulunmaktadır.

Balıkçılar arasında tutulan balık miktarı konusunda genel bir rekabet eğilimi bulunmuş olsa bile; bunun daha ziyade elde edilen kazançla yönelik olmadığı, bir mesleki güç göstergesi ya da sosyal statü/itibar algısından kaynaklandığı ileri sürülebilir. Bunda insanoğlunun tarih sahnesine çıkması ile birlikte kendi gücüne bağlı olarak besinini oluşturma gibi tarım öncesi topluluklardan kalma bir avlanma içgüdü-sünün bir tezahürü olduğu söylenebilir. Geçmişte; 1980'lere gelinceye kadar balık avcılığı konusunda balıkçılar arasındaki rekabeti İstanbul'a 16 yaşında göç etmiş, 64 yaşındaki Bahattin (Kalafatoğlu) Reis şu veciz sözlerle çok güzel tanımlamıştır; *"Avcının bazı zaafı vardır... Avcı çok hırslıdır. 1980'lere kadar; 1960'larda, 1970'lerde de bu denizlerde reisler avcılık yapardı... Ancak şimdiki gibi açgözlü değildiler... Hakkaniyet içerisinde avlanırdık. Göz hakkı diye bir geleneğimiz vardı..."*

Bununla birlikte balıkçılar arasında yardımlaşma duygusu çok gelişmiştir. Balıkçılık iş/av ortamı (deniz) nedeniyle oldukça zor ve tehlikeli bir meslektir. Denizdeki çalışma koşulları ile yalnız başına asla mücadele edilemez. Örneğin fırtınaya yakalandığı için korunaklı bir yere sığınmakta zorluk çeken balıkçıların imdadına yine diğer balıkçılar yetişmekte, el birliği ile tekneyi kıyıya çekmektedirler. Av sırasında başına gelen bir hal yüzünden hayatını kaybeden veya sakat kalan balıkçıların ailelerine yardım edilmekte; örneğin ölen balıkçının tahsil gören çocuğu varsa tüm masrafları karşılanmaktadır (Aça, 2013).

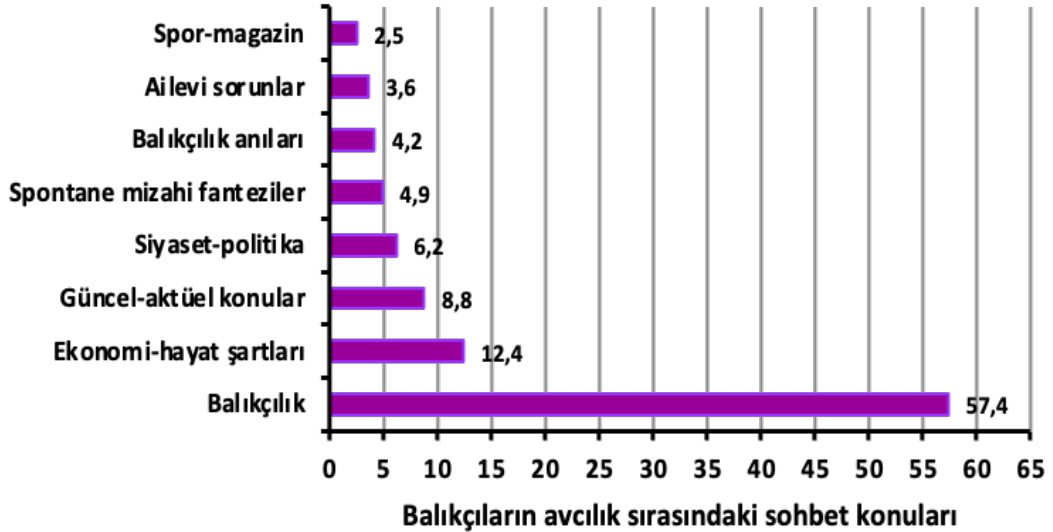
Aynı yerleşimde yaşayan ve aynı av sahasında avlanan balıkçılar boş zamanlarında balıkçı kahvehanelerinde bir araya gelerek; günlük av durumundan, deniz koşullarına, denizin uygunluğuna,

6 Avlanma saatleri ve sıklığı mevsim, balığın çeşidi ve çokluğu, havanın durumu (fırtına vb) gibi faktörlerin etkisi altındadır. Büyük balıkçıların av sezonu ve balığa çıkma saatleri ilgili Bakanlığın her dört yılda bir (2012 yılına kadar her iki yılda bir) yayınladığı su ürünleri avcılığını düzenleyen genelelerde belirlenmesine karşın, özellikle küçük-kıy balıkçılar için belli bir düzen yoktur. Bu kesim balığa gün doğmadan da hava kararırken de çıkılabilmektedir,

balık piyasasındaki fiyatlardan, balıkçılıkla ilgili yeni yönetmelik ve kanun değişikliklerine, yerel ve merkezi yönetimler (il ve ilçe tarım müdürlükleri, balıkçı kooperatifleri) veya sahil güvenlik birimleri tarafından yapılan tüm bilgilendirmeler ve anonslara kadar burada ele alınıp, kendi aralarında mesleki tartışmalar yapılmaktadır.

4.7. Sosyal İlişkiler ve Katılım

Marmara denizindeki balıkçılar kendi aralarında ortak toplumsal-sosyal bir birliktelik, ortak bir yaşam tarzı, kısaca balıkçıların kendine özgü/has bir sosyal topluluk oluşturabilmişler midir? Bunun için de günlük yaşam içerisinde ortak-benzeşen noktalar, tavır ve eğilimler, davranış biçimlerinin neler olduğuna bakılmıştır. Bu anlamda balıkçıların sosyal davranışlarının benzeşip-benzeşmemesi için önemli bir gösterge olabilecek avcılık esnasında, tekne üzerindeki sohbet konuları analiz edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre (Şekil 9); tekne sahiplerinin diğer balıkçılarla yaptıkları başlıca sohbet konuları içerisinde mesleki konular %57.4 ile ilk sırada yer almıştır. Bu sohbetlerde; balık stoklarından, en büyük ava, gelir düzeyinden masraflara, rekabet ve yenilikçi teknolojik gelişmelere kadar balıkçılık mesleğini ilgilendiren hemen hemen her konunun yer aldığı görülmüştür. Diğer taraftan güncel olaylar, günlük siyaset, aktüel-magazin ve spor konuları gibi günlük hayatın içerisinde her daim dinamik olarak gelişen olaylar aynı ağırlıkta konuşulmaktadır.

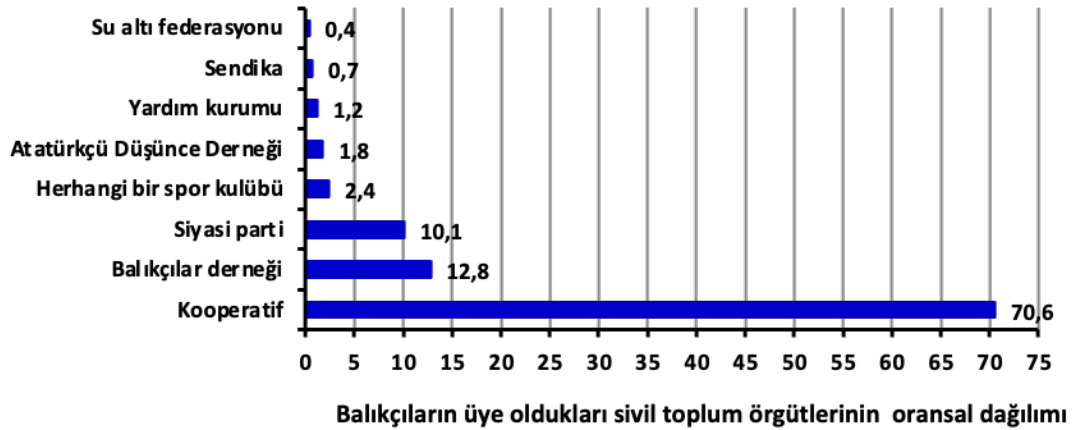
*Bazı balıkçılar birden fazla tercih belirtmişlerdir.

Şekil 9: Balıkçı ve Tayfaların Denizde Karşılıklı Sohbet Konuları

Bu ankette balıkçı topluluklarının karakteristiğini yansıtmaya açıdan en önemli bulgu sohbet konularının %4.9 ile kendiliğinden olarak gelişen cinsel içerikli mizahi (çoğu hayal ürünü, uydurma, fantezi) hikâyeler ile %4.2 ile balıkçılıkta geçen yaşanmış anıların yer aldığı ve balıkçının başından

geçen gerçek olayların abartılarak anlatıldığı sohbetlerdir. Bu sohbetlerde tarihsel olarak avcı topluluklarının bilinçaltına yerleşmiş olan ‘en büyük avı’ elde etme gibi mitler ile bu avın nasıl yapıldığına dair ayrıntılar, ‘avcı topluluklarına’ özgü bir davranış biçimi olarak bakılabilir⁷. Tayfalar ve balıkçılar arasındaki cinsel içerikli sohbetleri ise balıkçıların uzun sürelerle evlerinden uzakta kalmaları ve cinsel özelemlerinin yoğunlaşması ile açıklamak mümkündür.

Sosyalleşmenin ve güçlü bir toplumsal birliktelik (komünite) oluşturmanın bir diğer göstergesi de sosyal yardımlaşma, spor, kültürel, kooperatif veya sendika gibi mesleki dernek ya da sivil toplum örgütlerine katılımın niteliğidir (Çelebi, 2020). Bu çalışmada Marmara denizinde mesleki faaliyetlerini sürdüren balıkçıların çok önemli bir kısmının (%70.6) mesleki bir örgüt olan balıkçı kooperatiflerine üye oldukları tespit edilmiştir (Şekil 10).

*Bazı balıkçılar birden fazla derneğe üyedir.

Şekil 10: Balıkçıların Üye Oldukları Sivil Toplum Örgütlerinin Oransal Dağılımı

Kooperatiflere ortak olmayan diğer bir grup balıkçı da; özellikle İstanbul ilinde mesleki konularda faaliyet gösteren bir ‘balıkçı derneği’ne üyedir (%12.8). Mesleki örgütlenme açısından Marmara denizindeki balıkçıların toplam %83.4’ü bir kooperatif veya derneğe üyedir. Balıkçı kooperatifine ortak olma olgusu aslında bir zorunluluktan ileri gelmektedir. Bazı yasal uygulamalar; ruhsat, balıkçı izinleri vb konularda ilgili bakanlık kooperatife üye olma zorunluluğunu getirmiştir. Gerçek

7 Balık stoklarının aşırı avlanmasında ve avcılık kurallarının ihlal edilmesinde insanoğlunun ilköğretimden beri bilinçaltına yerleşmiş olduğu ‘en büyük avı yakalama, en iyi avcı olma’ gibi ‘rekabet duygusu/egosu’ önemli bir psiko-sosyal davranış olarak ortaya çıkmıştır. Bugünün balıkçı toplulukları ilkel avcılık toplumlarının sosyal-psikolojik davranışlarını günümüz dünyasında bir şekilde; ama farklı bir yanılsama ile yaşamaktadırlar. Bu açıdan balıkçıları, balıkçılığı, aşırı avlanma isteğini anlamada ‘avcı toplumu’ yaşam biçiminin uzun tarihsel süreçteki yansımalarının, tarihsel boyutlarının derinlemesine incelenmesine ihtiyaç vardır. Kuramsal açıdan da olsa böyle bir sorunu analiz etmede aşağıda sıralanan ve her biri bir alt başlık olarak ele alınabilecek olan soruların yanıtlanması da gerekmektedir (Aça, 2014). (1) Mülkiyeti devlete ait olan denizel kaynakların yönetiminde devletin otoriter yetkisi ve etkisi balıkçılara nasıl yansımaktadır. (2) Mülkiyeti devlete ait olan ve birincil ticari faydayı balıkçı/avcı topluluklarının sağladığı bu kaynağın yönetiminde balıkçılar ne ölçüde söz sahibidir? Yönetimde sorumluluk almaya hazırmıdır? (Japonya’daki balıkçılığın yapısı ve yönetim şekli bu konuda yol gösterici olabilir) (Zengin, 2001). (3) Balıkçılar gerçekte sosyal bir topluluk oluşturabilişler midir? Ortak amaçları, ortak idealleri, paylaşımları var mıdır?

anlamda balıkçılar kendi mesleki örgütlerini oluşturma, birlikte balıkçılık ile ilgili problemleri çözme ve balıkçılık yönetimine katkı sağlama anlamında kişisel bir öncelik ya da bilinçli bir şekilde bu örgüte katılım eğilimini göstermedikleri gözlenmiştir (Zengin & Güngör, 2017).

Marmara Denizi'nde 56 kooperatife kayıtlı toplam 3557 balıkçı tespit edilmiştir. Bu balıkçıların %62.8'i bu kooperatiflere ortaktır. Ortakların %72.2'si aktif olarak balıkçılık mesleği ile iştigal etmektedir. İncelenen balıkçı kooperatiflerinin balıkçılık yönetimi üzerinde herhangi bir etkisinin bulunmadığı görülmüştür. Buna karşın ortakların kooperatiflerden beklentileri arasında; doğrudan veya dolaylı olarak balıkçılık yönetimine yönelik bazı önemli taleplerinin olduğu tespit edilmiştir. Bunlar sırasıyla; 'illegal avcılık-denetim yetersizliği' (%41.9), 'karaya çıkarılan avın kayıt altına alınmaması' (%34.9), 'yakın kıyı sularının büyük teknelerin avcılığına yasaklanması' (%18.6), 'sirkülerdeki av yasaklarının yetersizliği' (%16,3), 'kooperatiflere avcılık kontrol yetkisinin verilmesi' (%9.3) ve 'büyük kapasitedeki balık bulucu cihazların yasaklanması' (%9.3) gibi alt başlıkları içermektedir⁸. Bugün Marmara Denizi'nde faaliyet gösteren kooperatiflerin balıkçıların mesleki ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde olmadığı görülmüştür. Marmara denizindeki kooperatifçiliğin gelişmemesi büyük ölçüde kooperatif bilincinin arttırılmasına, sağlam bir organizasyon yapısının kurulmasına, pazarla ilgili piyasa araştırmalarına, balıkçılıkla ilgili altyapı sorunlarının giderilmesine ve avcılıkla ilgili otokontrol sisteminin geliştirilmesine bağlıdır. Diğer taraftan balıkçıların balık stoklarının yönetiminde söz sahibi olacak, sorumluluk üslencek bir hukuki yapıya kavuşturulmaları önemle gerekmektedir

Alan çalışmaları sırasında kooperatif ve derneklerin yapısal ve işlevsel durumu incelenmiş ve her iki örgüt kendi arasında karşılaştırılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre derneklerdeki yönetimin, kooperatiflere göre daha etkin ve bilinçli olduğu; derneğe üye balıkçıların ise sorumluluklarını ve katılımı daha iyi gerçekleştirdikleri gözlenmiştir. Bunun başlıca sebebinin derneklerdeki üye kaydının zorunluluktan değil, gönüllülük esasına göre yapıldığından ileri geldiği söylenebilir. Bu sebeplerden ötürü balıkçılar arasında dernekçilik faaliyetleri özellikle 21. Yüzyılın başından itibaren amatör/olta balıkçıları arasında giderek yaygınlaşmaya başlamıştır.

Bu çalışmada balıkçıların mesleki örgütlerinin dışında göze çarpan diğer bir sivil toplum örgütü siyasi partilere olan üyeliktir (%10.1). Diğer kültürel ve sosyal dayanışma amaçlı derneklere olan üyelik oranları oldukça düşük bulunmuştur.

Bu çalışmada elde edilen bulgular Türkiye geneli ile karşılaştırıldığında; Marmara Bölgesindeki balıkçılık yapan toplulukların; özünde bir STK olan kooperatiflere katılım oranı oldukça yüksek

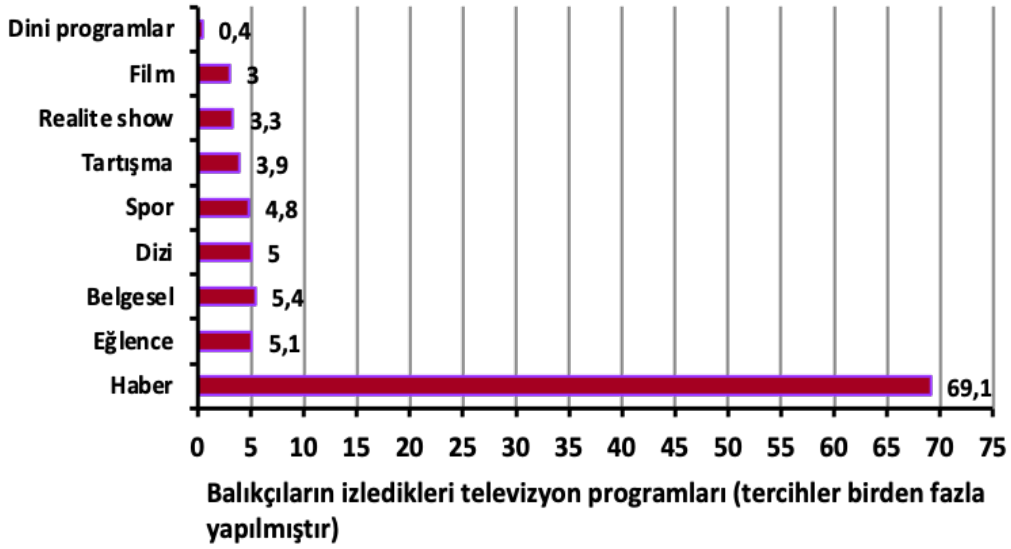
8 Bir kıyı balıkçısının balıkçılığın sorunları karşısında bürokrasinin nasıl aşılmaz bir engel olduğu ve sorunların sürekli sürüncemede bırakıldığına ilişkin serzenişleri: 'Ben yıllarca çok uğraştım. Seminerlere, toplantılara gittim. Bir sonuç alınabileceğini zannettim. Ama karşımıza öyle bir duvar çıktı ki... Ankara'ya kadar gittik. Orada ufak balıkçımın esemesinin okunmadığını anladım. Artık gitmiyorum toplantılara. Beş sene boyunca gittim geldim, bir arpa boyu yol almadık. Bütün ufak kooperatifler bir araya geldik. İki otobüs dolusu gidiyorduk toplantılara. Bir arpa boyu ilerleyemedik. Çünkü işin içinde oy var. Endüstriyel balıkçı dediğimiz büyük balıkçıların bir teknesinde en az 25-30 tayfa çalışıyor. Tayfaların hepsi eğitimsiz, cahil, köy çocuklarıdır. Reis ne derse onu yapar. Reis AKP'ye oy ver derse AKP'ye, CHP'ye oy ver derse CHP'ye oy veren bir model. Denizin şu anda düşmüş olduğu darlık, balıkların azalması, bereketsizlik, endüstriyel balıkçılığın bu kadar rahat çalışması hep bu kısır döngüden meydana gelmekte... Herkesin çok iyi bildiği bir atasözümüz vardır. Büyük balık küçük balığı yutar diye... Bizim durumumuzda aynen böyledir...'

bulunmuştur. Bu oran Türkiye geneli için %37.8'dir. Genel olarak dernekleşme oranı (%56) ise oldukça yüksektir. En düşük STK ise bu çalışmada olduğu gibi işçi sendikaları (%0.12) olarak rapor edilmiştir (İçduygu, Meydanoğlu & Sert, 2011). Marmara Denizi'ndeki balıkçıların büyük çoğunluğu (%72) sivil toplum kuruluşlarına vatandaşların katılım oranını yetersiz görmektedir. Bunun ana nedeninin ise ekonomik ve iş yoğunluğuna bağlı olarak bu tür oluşumlara vakit ayıramamak gösterilmiştir. Yapılan bir araştırmada STK'ların kurumsallaşma düzeylerinin düşük, sorunlu yönetim yapıları, yetersiz kaynaklar ve kopuk ilişkilerle sürdürdükleri saptanmıştır (Toros, 2007). Sivil toplumun içinde bulunduğu siyasi, ekonomik ve kültürel ortam STK'ların gelişimi ile doğrudan bağlantılıdır. Uluslararası rapor ve endekslerde değerlendirilen sosyo-ekonomik ve sosyo-politik ortamların sivil toplumun gelişimine herhangi büyük engel teşkil etmediği görülmüştür. Ancak sosyo-kültürel açıdan ülkedeki genel sosyal sermaye düşüklüğünün sivil toplum için ciddi bir sorun olduğu da vurgulanmaktadır (Toros, 2007).

Türkiye'de sivil toplum hareketi, son yıllardaki gelişimine rağmen vatandaşların büyük bölümünden kopuk kalmakta ve sadece küçük bir kesimine hitap etmektedir. Vatandaş katılımı dar ve çeşitli sosyal grupların göreceli olarak temsil edilebildiği bir şekilde gerçekleşmektedir. Halkın %4.5'i sosyal %5.3'ü ise siyasi nitelikte bir sivil toplum kuruluşuna üyedir. Bununla birlikte Marmara Bölgesindeki STK'ların dağılımı Türkiye genelinden farklıdır. Bunda her anlamda gelişmiş ve çok değişken sosyo-kültürel özellikteki toplulukları bünyesinde barındıran İstanbul ilinin varlığı önemli bir rol oynamaktadır. Türkiye genelinde derneklerin %35.2'si Marmara, %18.7'si İç Anadolu, %14.2'si Ege, %11.9'u Karadeniz, %10.1'i Akdeniz, %5.2'si Doğu Anadolu, %4.7'si Güneydoğu Anadolu'da yer almaktadır (İçduygu, Meydanoğlu & Sert, 2011).

Bu çalışmada ayrıca bölge, ülke ve dünya bazında balıkçıların toplumsal olaylara karşı olan duyarlılığını anlamak için balıkçıların düzenli olarak gazete okuyup-okumadıklarına ve izledikleri televizyon programlarının niteliğine bakılarak bir çıkarımda bulunulmaya çalışılmıştır. Teknesine düzenli olarak gazete alan balıkçıların oranı %24 bulunmuştur. Ara-sıra gazete alanların oranı %21.6 ve hiç gazete almayanların oranı ise %54.4 olarak tespit edilmiştir. Tekne sahipleri/reisler teknelerine daha çok yerel/mahalli gazeteleri ve bulvar tarzı; daha çok dedikodu, cinsel içerikli ve magazin, spor ağırlıklı içeriğe sahip günlük gazeteleri tercih etmektedirler. Bununla birlikte balıkçıların büyük bir kısmı günlük gazeteleri; gerek denizde, avcılık esnasında, güvertede boş kaldıkları zamanlarda veya denize çıkmadıklarında veya denizden döndüklerinde balıkçı kahvesi veya dernek lokallerinde takip etmektedirler. Tekne sahiplerinin tamamı en az bir günlük gazeteyi satın almaktadır. Bu şekilde ya doğrudan gazete satın alarak ya da tekne için satın alınan en az bir gazeteyi sürekli olarak takip eden balıkçıların oranı %88.9 olarak bulunmuştur. Sonuç olarak balıkçı gazetelere daha çok günlük-aktüel olayları takip ederek tekne üzerindeki monoton, sıkıcı ve yorucu saatlerini hafifletmek için macera, heyecan ve gizem dolu üçüncü sayfa haberlerini takip ettikleri gözlenmiştir. Bu nedenle balıkçı kahvehane sahipleri; satın alınan gazeteleri (en az üç adet) balıkçı taleplerine göre yaptıklarını ifade etmişlerdir.

Balıkçıların televizyon programlarını izleme eğilimlerinde ise gazetelerin tersine daha çok ulusal ana haber programlarını izledikleri (%69.1) ortaya çıkmıştır (Şekil 11). Dini içerikli

*Bazı balıkçılar birden fazla tercih yapmıştır.

Şekil 11: Tekne Sahiplerinin Öncelikli Olarak Tercih Ettikleri Televizyon Programları

programlar hariç, diğer televizyon programlarını (eğence, belgesel, dizi, tartışma, film, realite şov) hemen hemen aynı oranlarda izledikleri tespit edilmiştir. İzlenme oranlarına göre bir değerlendirme/yorum yapıldığında; balıkçıların ulusal düzeydeki güncel haber programlarına yoğun ilgi gösterdikleri ve gündemi televizyondan takip ettikleri anlaşılmaktadır. Balıkçılar; muhafazakâr/manevi yaşam tarzından ziyade daha çok dünyevi/seküler hayatla ilgili konulara ilgi duymaktadırlar. Bu da Türkiye ortalamasının üstünde liberal yapıya sahip İstanbul ve Trakya bölgesinde, daha çok büyük kentlerde yaşayan balıkçıların geleneksel kültürden uzaklaştığına işaret etmektedir.

Alkol alışkanlığı; Türkiye gibi Müslüman topluluklarda dini inanç konusunda önemli bir değer yargısıdır. Bu açıdan değerlendirildiğinde; balıkçılar arasında alkol tüketimine yönelik sayısal bir anket yapılmamasına karşın (*nitelik olarak balıkçı topluluklarının değer yargılarının ortaya konulması açısından bu tür bir anket proje yönetiminde düşünülmesine karşın, alan sörveyleti sırasındaki olası tepkiler nedeniyle bundan vazgeçilmiştir*) anket çalışmaları sırasında, birebir görüşmelerde balıkçıların büyük bir oranda alkol aldıkları, hatta birçoğunun; ‘deniz ve balığın olduğu bir yerde, hele de Trakya gibi bir bölgede rakısız bir hayatın düşünülemezceği’, bunun balıkçı topluluklarına özgü bir yaşam tarzı olduğu ifade edilmiştir.

5. Sonuç ve Tartışma

Balıkçılık mesleği kuşaklar itibari ile süregelen ve geleneksel bir yaşam tarzına göre şekillenen, babadan oğula miras yoluyla geçen bir meslektir. Kıyı bölgelerinde yaşayan aileler ekonomik açıdan geleceklerini denize bağlamıştır. Alternatif iş olanaklarının azlığı ve yeni bir işe başlamanın zorluğu,

arkadan gelen kuşakların kolayca bu mesleğe atılmalarını kolaylaştırmaktadır. Bununla birlikte günümüzde bu mesleği yürüten balıkçıların çocuklarının mesleki tercihleri ebeveynlerine göre çok değişmiştir. Balıkçı çocuklarının %10.3'ü balıkçılık, kaptanlık veya tayfacılık gibi baba mesleği ile iştigaldir. Bu sonuçlara göre genç nesillerin, ebeveynleri gibi baba mesleği balıkçılığı çok fazla tercih ettikleri söylenemez. Çocuğunun balıkçı olmasını istemeyen balıkçıların oranı da (%94) bu sonucu teyit etmektedir. Kuşak olarak balıkçılığa başlama en çok 1980'li yıllarda görülmüştür. Seksenli yıllardaki artışta Türkiye'nin 'pazar ekonomisi' ne geçişi ile birlikte önemli sayılacak ekonomik reformların payı büyüktür. Özellikle 1990'lerden sonraki süreçte, ticari balık stoklarının azalışına bağlı olarak balıkçılık sektöründeki istihdam imkânları da giderek azalmaya başlamıştır. 1990'lı yıllardan sonraki düşüşte azalan balık stoklarının yanısıra, kentleşme olgusunun artışı ile birlikte genç neslin büyük kentlere göçü ve buralarda başka mesleklere yönelmesi, dolayısıyla denizde çalışma şartlarının zorluğuna karşın, gelir düzeyinin balıkçıyı tatmin edemeyişinin de rolü büyüktür.

Denizde geçirilen aktif-iş gücü süresi tekne grupları/avcılık yöntemlerine göre değişmektedir. Özellikle büyük boy grubuna ait teknelerdeki aktif çalışma süresi büyük ölçüde avcılık yöntemi ile ilişkilidir. Zira büyük teknelerin av sahası; kendi yaşadıkları yerel alanlarda avcılık yapan küçük-kayı balıkçılarına göre daha uzak bölgelerdir. Bu balıkçılar Marmara Denizi'nin her bölgesinde günübirlik avcılık faaliyetlerini sürdürebildikleri gibi, Marmara Denizi'nin dışındaki uzak av sahalarında; bölgesel denizlerde de (Batı Karadeniz, Kuzey Ege-Saroz Körfezi, Güney Ege vb) avcılık faaliyetlerini sürdürmektedirler. Genel olarak tüm balıkçılar denizde avcılık ile geçirilen sürenin hem çok fazla, hem de çok ağır koşullara sahip olduğu görüşünde birleşmektedir. Bununla birlikte balıkçılar gün içerisinde denizde avcılıkla geçirdikleri çalışma süresini arttırmadan yana tavır sergilemektedirler. Bu davranışın altında kesin olarak ekonomik beklentiler (üretim/av artışı beklentisi) yatmaktadır.

Denizde geçirilen çalışma sürelerinin iş-sağlık/sosyal güvenlik ve yoğun/emek karşılığı olarak tekne sahibi balıkçılar/reisler ile tayfalar açısından farklı anlamı bulunmaktadır. Tayfaların 'Dünya Sağlık Örgütü'nün önerdiği optimum işgücü süresini aşan bu sürenin çok üstünde olması sağlık ve iş verimliliği açısından çok önemli riskler taşımaktadır. Benzer durum balıkçı reisleri için de geçerlidir. Üretim/avcılık faaliyetleri ve üretim sahası/av alanına ulaşmadaki zaman süreleri dikkate alındığında balıkçılık sektöründeki ortalama çalışma süresi diğer iş kollarına göre oldukça fazladır ve bunun işin niteliğinden, avcılık özelliklerinden kaynaklanan kaçınılmaz zorunlulukları bulunmaktadır. Marmara denizi için balıkçı ve tayfalar için denizde çalışma süreleri 8 saatin çok üstündedir.

Balıkçılara yöneltilen '*çocuğunuzun bu işi yapmasını ister misiniz*' sorusuna büyük ölçüde (%96) hayır cevabının vermesinin en temel nedeni sosyal güvencesizliğin, tehlikeli ve kötü çalışma koşullarının varlığıdır. Balıkçılık sektöründe sosyal güvenceye bağlı istihdam sorunu; çalışma hayatı açısından bu sektörün belki de en önemli sorunlarının başında yer almaktadır. Özellikle büyük balıkçı teknelerinde ücretli veya pay usulü olarak çalışan işçiler/tayfalar geniş bir güvencesizlik içerisinde. Hiçbir tayfanın resmi bir sözleşmesi yoktur. Bu süreç, işçi sağlığı ve güvenliği konusunda; yani sağlıklı çalışma ortamı yoksunluğu ve sosyal güvencesizlik ile devam etmektedir. Uluslararası literatürde en tehlikeli sektör olarak görülen balıkçılık sektöründeki sosyal güvenceden yoksun, kayıt

dışı ve örgütlenmenin olmadığı bu çalışma koşulları hiç şüphesiz burada çalışan işçileri, Türkiye işçi sınıfının sayıları gün geçtikçe artan en güvencesizler kategorisinde yer almalarını sağlamaktadır.

Balıkçıların önemli bir kısmının (%30.2) aktif balıkçılık yaptığı yıllar içerisinde iş kazası geçirdiği tespit edilmiştir. Kazaların %75.8'i güvertede, tekne hareket halindeyken ve avlanma esnasında ağ çekerken gerçekleşmektedir. Kazalar uzun çalışma saatleri ve uykusuzluğa bağlı yorgunluk, tekne ekipmanlarının bakımının düzenli yapılmaması, kötü hava koşulları gibi nedenlerle gerçekleşmektedir. Her türlü hava koşullarına açık, gece çalışmasının var olduğu, sürekli hareket halinde bir güvertenin yanı sıra hidrolik ve mekanik makineler, kaygan ve sulu zemin, ağlar, halatlar, çelik teller çalışma ortamını oldukça tehlikeli hale getirmektedir. En ufak hatanın yaralanma ya da ölümlle sonuçlanabilecek riski bulunmaktadır.

Eğitim düzeyi, her alanda olduğu gibi kırsal alanda da kişilerin sosyo-ekonomik durumunu ortaya koymada önemli göstergelerden biridir. Balıkçıların %65 gibi büyük bir çoğunluğu ilkökul mezunudur. Herhangi bir okula gitmeyen; okur-yazar olmayanların oranı ise %1.5 olarak tespit edilmiştir. Tayfa ya da tekne sahibi olma durumuna göre eğitim profilleri incelendiğinde iki grup arasında eğitim farklılık göstermemektedir. İş kazaları ve meslek hastalıklarının temel nedenleri arasında balıkçıların eğitim seviyesinin yetersizliği önemli bir faktördür. Niteliksiz okuryazarlık oranı, işçilerin düşük sosyo-ekonomik durumları, işletme sahiplerinin ya da yöneticilerin iş sağlığı ve güvenliği tedbirlerini göz ardı etmeleri, iş sağlığı ve güvenliği kurallarına uymayı sınırlayan faktörler olarak saptanmıştır.

Sosyalleşmenin ve güçlü bir toplumsal birliktelik (komünite) oluşturmanın bir diğer göstergesi de sosyal yardımlaşma, spor, kültürel, kooperatif veya sendika gibi mesleki dernek ya da sivil toplum örgütlerine katılımın niteliğidir. Marmara Denizi'nde mesleki faaliyetlerini sürdüren balıkçıların çok önemli bir kısmının (%70.6) mesleki bir örgüt olan balıkçı kooperatiflerine üye oldukları tespit edilmiştir. Balıkçıların örgütlenmeyi daha çok barınak, evrak takibi ve ruhsat alımı gibi zorunlu ihtiyaçları karşılamak amaçlı tercih ettikleri ve kooperatiflerden aldıkları en önemli hizmetin evrak takibi ve barınak sağlama olduğu tespit edilmiştir. Örgütlenmenin bu kadar dar kapsamlı ve basit işler için kullanılıyor olması balıkçıların kooperatifleşme ve kendi kendilerini yönetebilme kapasitelerinin yetersiz olduğunun somut bir göstergesidir.

2000'li yıllardan itibaren başlayarak Türkiye denizlerinde avcılık faaliyetlerini sürdüren farklı balıkçı grupları arasında sayısal çoğunluğa sahip geleneksel küçük-kıyı balıkçılarının sayısında giderek önemli azalışlar görülmeye gelmeye başlamıştır. Bunun en önemli sebebi ticari balık stoklarındaki gerilemedir. Bu nedenle birçok balıkçı devletin uyguladığı geri satın alma politikaları ile birlikte teknesini satarak balıkçılıktan çekilmiştir. Deniz balıkçılığı; özellikle kıyı balıkçılığı açısından karlı olmaktan çıkmıştır. Bunun birçok çevresel, biyolojik ve yönetsel nedenleri bulunmaktadır. Küçük balıkçılıkta yaşanan bu gerileme sonucunda, tekne sahiplerinin bir bölümü, 'bir başkasının teknesinde ücretli ve/veya paylı çalışma' olarak istihdam olanağı bulmaktadır. Bu araştırmadaki bulgular bu öngörüyü desteklemektedir. Bu da diğer tarım kollarında süren kapitalistleşme eğilimlerinin balıkçılıkta da yaygınlaşacağına ve hızlanacağına işaret etmektedir. Bu nedenle öncelikle bu sektörde

çalışma ilişkilerinin, emeğin ve emek sürecinin görünür kılınması son derece önemlidir. Çünkü balıkçılık sektörü, çalışma ilişkileri, örgütlenme, işçi sağlığı ve güvenliği, sosyal güvenlik açısından görünmeyen bir alan olarak varlığını devam ettirmektedir.

Türkiye sahil yerleşimlerinde yaşayan toplulukların tamamında sınırlı geçim kaynakları içinde özellikle kıyı boyunca en üst sırada yer alan balıkçılık, ailelerin nesiller boyunca hayatlarını nispeten refah içinde sürdürmelerine vesile olmuştur. Denizi tarlaları olarak gören balıkçılar, bu tarlanın kendilerine verdiği mahsullerden elde ettikleri gelirlerle genişleyen ailelerinin ihtiyaçlarına cevap verecek yeni konutlar inşa etmişler, av takımlarını yeni teknolojilerle donatmışlar ve çocuklarına eğitim aldırabilmişlerdir. Bununla birlikte 21. yüzyılın başlarından itibaren deniz kaynaklarının her geçen gün daha da azalıyor olmasının etkisiyle özellikle geçimlik ölçekte balıkçılık yapan aileler ekonomik anlamda zorlanmaktadır. Ekonomik olarak bu çözülme kültürel kimliğe dönük farkındalığı da olumsuz etkilemektedir. Balıkçılar için geleneksel özellikler taşıyan birçok yaşam biçimi ve alışkanlıkları giderek hızlı bir şekilde işlevselliğini kaybetmektedir. Balıkçı topluluklarının sosyo-kültürel kimliklerinin korunabilmesi, karar alıcıların ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda düzenlemeler yapmaları ile mümkün olabilecektir.

Finansal Destek

Bu çalışma için Tarım ve Orman Bakanlığı, Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğünden destek alınmıştır.

Kaynakça

- Aça, M. (2013). Trabzon Balıkçılık Kültüründe Akçaabat'ın Yeri ve Akgün Ailesi. Dünden Bugüne Akçaabat Sempozyumu, 26-28 Nisan 2013; Bildiriler Kitabı, Akçaabat Belediyesi Yayınları, Cilt 1, 651-667.
- Aça, M. (2014). Giresun ve Trabzon İlleri Balıkçıların Meslek Folkloru, Trabzon 2014, KTÜ SBE Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Doktora Tezi, s: 288-294.
- Aça, M. (2015). Doğu Karadeniz Balıkçılarında Yerleşim, Aile ve Gündelik Hayat. Uluslararası Karadeniz Havzası Folklor Araştırmaları Dergisi, 1(1), s. 19-42.
- Acheson, J. (1981). Anthropology of Fishing, Annual Review of Anthropology, Vol. 10, pp. 275-315.
- Alptekin, D. (2013). Ataerkilliğin Geleceğine İlişkin Öngörü Denemesi". VII. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Yeni Toplumsal Yapılanmalar: Geçişler, Kesişmeler, Sapmalar. 2-5 Ekim, 2013 Muğla, Bildiriler Kitabı, (Ed. M. Tuna).
- Anonim. (2016). 4/1 Numaralı Ticari Amaçlı Su Ürünleri Avcılığını Düzenleyen Tebliğ. Tebliğ No: 2016/35.
- Berkes, F. (1986). Local-Level Management and the Commons Problem: A Comparative Study of Turkish Coastal Fisheries, Marine Policy. 10, 215-229.
- Çelebi, M. A. (2020). Örgütsel Sosyalleşme. Gazi Kitabevi, 153 s. ISBN: 978.625.7315-41-8
- Çeliker, A., Korkmaz, Ş., Demir, A., Gül, U., Dönmez, D., Demir, A. & Kalanlar, Ş. (2006). Karadeniz Bölgesi Su Ürünleri Avcılığının Sosyo-Ekonomik Analizi. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Tarımsal Ekonomik Araştırmalar Enstitüsü, Stok No: 143, 122 s.

- Çeliker, A., Korkmaz, Ş., Demir, A., Gül, U., Dönmez, D., Özdemir, İ. & Kalanlar, Ş. (2008). Ege Bölgesinde Su Ürünleri Avcılığı Yapan İşletmelerin Sosyo Ekonomik Analizi. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Tarımsal Ekonomik Araştırmalar Enstitüsü, Stok No: 168, 107 s.
- De Young, C., Charles, A. & Hjort, A. (2008). Human dimensions of the ecosystem approach to fisheries: an overview of context, concepts, tools and methods?. FAO Fisheries Technical Paper. No. 489. Rome, FAO. 2008. 152 p.
- Diffey, S. (2007). Su Ürünleri Avcılığı ve Yetiştiriciliği Sektör Çalışması. Su Ürünleri Müktesebatı Uyum Grubu Nihai Rapor, 28 Şubat 2007. Su Ürünleri Müktesebatı Uyum Merkezi (Fisheries Acquis Centre), TC Avrupa Komisyonu, Ankara, s.185.
- Drudi, D. (1998). Fishing for a living is dangerous work, Compensation Working Conditions, summer issue, s. 3-7.
- Georgianna, D. & Shrader, D. (2008). Employment, Income, Working Conditions and Vessel Safety in New Bedford after Amendment 13 to the Multispecies Management Plan, Final Report for Northeast Consortium, Contract No. NOAA NA05NMF4721057/UNH PZ06083.
- Güngör, H., Güngör, G., Zengin, M. & Demirkol, C. (2012). Marmara Denizi Balıkçılığının Sosyal Profili ve Balıkçılığı Etkileyen Dinamikler. Marmara Denizi Balıkçılığı: Kaynakların Yönetimi, Sektörel Sorunlar ve Gelecek için Stratejiler Paneli. 02 Ekim 2010, Silivri, İstanbul. Bildiriler Kitabı, Silivri Belediyesi, s.113-122.
- Güngör, G., Zengin, M., Yılmaz, S. & Yılmaz, İ. (2018). Economic Perspective of Fishery Activities Sea of Marmara in Turkey. *Turk Journal and Fisheries & Aquaculture Science*, 19(8), DOI.org/10.4194/1303-2712-v19_8_05
- Holland, D. S. (2010). Management Strategy Evaluation and Management Procedures: Tools for Rebuilding and Sustaining Fisheries. OECD Food, Agriculture and Fisheries Working Papers, No. 25, OECD Publishing, 67 p.
- Hoşgör, G. & Çetinkaya, Ö. (2007). Avrupa Birliği Uyum Politikaları Çerçevesinde, Türkiye'de Deniz Balıkçılığı Yapan Toplulukların Mevcut Sosyo-ekonomik, Kültürel Durumları ve Geleceğe Yönelik Senaryolar. (TUBİTAK-SOBAG) Proje No: 105K169, Ankara.
- İçduygu, A., Meydanoglu, Z. & Sert, D. Ş. (2011). Türkiye'de Sivil Toplum: Bir Dönüm Noktası. CIVICUS Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi (STEP) Türkiye Ülke Raporu II TÜSEV Yayınları, Mart 2011, No: 51, ISBN 978.975.01025-8-5.
- İdmen, S. (2019). Bilge Balıkçı ve Deniz: Bir Deniz İnsanın Gözüyle Denizde Hayat. Söyleşi, 26 Nisan, 2019, <https://www.birartibir.org/aidiyetler/307-bilge-balikci-ve-deniz>.
- Jin, D. & Thunberg, E. (2005). An analysis of fishing vessel accidents in fishing areas off the north-eastern United States. *Safety Science*, 43(8), 523-540.
- Karakuş, Y. (2015). Avrupa Birliği'nde Küçük Ölçekli Balıkçılığın Sosyo-Ekonomik Durumu, Yönetimi ve Türkiye ile Karşılaştırılması. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, AB Uzmanlık Tezi, 108 s.
- Kırımlı, Y. (2009). İstanbul Balıkçılarında Sosyal Organizasyon ve Yaşam. Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi, *Türk Kültüründe Av Sayısı*, (Ed. Emine Gürsoy Naskali, Hilal Oytun Altun), Yıl 1, Sayı 1.
- Knudsen, S. (1995). Fisheries along the eastern Black Sea coast of Turkey: informal resource management in small-scale fishing in the shadow of a dominant capitalist fishery. *Human Organisation*, 54(4), 437-448.
- Knudsen, S. & Koçak, H. (2011). Through boom and bust: coping with poverty in sea snail fisheries on the Turkish Black Sea coast, Jentoft, S., ve Eide, A. (Ed.), Poverty Mosaics: Realities and Prospects in Small-Scale Fisheries Dordrecht: Springer. 221-249. DOI 10.1007/978-94-007-1582-0-11.
- Knudsen, S., Zengin, M. & Koçak, H. (2010). Identifying drivers for fishing pressure. A multidisciplinary study of trawl and sea snail fisheries in Samsun, Black Sea coast of Turkey. *Ocean and Coastal Management*, 53(5-6), 252-269.
- Köksal, Ö. (2009). Organik Zeytin Yetiştiriciliğine Karar Verme Davranışı Üzerine Etkili Olan Faktörlerin Analizi, Doktora Tezi (basılmamış). Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Matheson C. (2001). The health of fishermen in the catching sector of the fishing industry: a gap analysis. *Occupational Medicine*, 51(5), 305-311.
- Mathews, C.P. (2010). Turkish National Strategic Plan for Fisheries Research, TA Introduction of Stock Assessment to Fisheries Management System of Turkey (TIFSA), TR0702.02.02/001, November, Ankara: Tarım ve Köyişleri Bakanlığı.
- Orbach, M. (1987). An Overview of Social Science in Fisheries Management. (Eds. G. Waugh and M. Goodwin), Charleston: Proceedings of the Gulf and Caribbean Fisheries Institute, pp 187-98.
- Özdemir, A., (2014). Administration Organisation Legislation Fishing Fleet Aquaculture EU and Black Sea Fisheries. (Eds: Düzgüneş, E., Öztürk, B., Zengin, M.) Published by Turkish Marine Research Foundation (TUDAV), Publication number: 40, İstanbul, Turkey, pp. 422-456. Rogers, E. M. (1983). *Diffusion of Innovation*, The Free Press, New York.
- Ruddle, K. (1989). Solving the Common Property Dilemma; Village Fisheries Rights in Japanese Coastal Waters' in Common, Based Sustainable Resources; Ecology and Development Berkes ed. London: Belhaven Press
- Sargıcı, E. Y. (2006). Avrupa Birliği Hukukunda Çalışma Sürelerinin Düzenlenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Toplulukları (Hukuk) Anabilim Dalı, 162 s.
- Ulukan, U. (2016). Balıklar, Tekneler ve Tayfalar: Türkiye'de Balıkçılık Sektöründe Çalışma ve Yaşam Koşulları. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, (2016)48, 115-142.
- Tantoğlu, G. (2016). Balıkçı Gemilerinde Yapılan Çalışmaların İş Sağlığı ve Güvenliği Yönünden Değerlendirilmesi. TC Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü. İş Sağlığı ve Güvenlik Uzmanlığı Tezi, Ankara, 140 s.
- Taşdan, K., Çeliker, A., Arısoy, H., Ataseven, Y., Dönmez, D., Gül, U. & Demir, A. (2010). Akdeniz Bölgesinde Su Ürünleri Avcılığı Yapan İşletmelerin Sosyo Ekonomik Analizi. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Tarımsal Ekonomik Araştırmalar Enstitüsü, TAGEM Proje No: TAGEM/HAYSÜD/2009/09/04/01, TEAE Yayın No: 179, 120 s.
- Toros, E. (2007). Understanding the Role of Civil Society as an Agent for Democratic Consolidation: The Turkish Case, *Turkish Studies*, 8, 3, pp. 395-415. Yamane, T. (1967). *Elementary Sampling Theory*. New Jersey: Prentice-Hall. Inc. Englewood Cliffs.
- Zengin, M. (2011). Marmara Denizi'ndeki Ticari Balıkçılık Kaynakları ve Bu Kaynakların Yönetim Stratejileri. Marmara Denizi Balıkçılığı: Kaynakların Yönetimi, Sektörel Sorunlar ve Gelecek için Stratejiler Paneli. 02 Ekim 2010 Silivri. (Editörler: M. Zengin, M. Onkardeşler) Bildiriler Kitabı, 156 s.
- Zengin, M. & Güngör, G. (2017). Role of Fishery Cooperatives in Fisheries Management; The Case of Marmara Sea, Turkey. *Journal of Aquatic Science*, 32(2): 102-119, DOI: 10.18864/TJAS201709.
- Zengin, M. & Aça, M. (2018). A Study on the Historical Origins of Fishermen in the Sea of Marmara. International Social Sciences Symposium, 8-10 Kasım 2018/Çanakkale, Bildiriler Kitabı (Ed: M. Aça), Motif Vakfı Yayınları İstanbul, 738 (373-388) p. ISBN: 978.975.9049-27-0 (www.motifsempozyum.biz.tr).
- Zengin, M. & Dağtekin, M. (2018). Fishing Activities of Fishing Fleet in the Sea of Marmara in Local, Regional and International Waters and Its Dynamics. 13th International Symposium on Fisheries and Aquatic Sciences (FABA), Proceedings Book, ISBN: 978.605.68894-0-0 Publication of e-book date: 17.12.2018.

Özgeçmiş

Mustafa ZENGİN (Araştırmacı), Trabzon Su Ürünleri Merkez Araştırma Enstitüsü, Balıkçılık Yönetimi Bölümünde Dr. araştırmacı olarak görev yapmaktadır. Karadeniz Teknik Üniversitesi'nden Doktorasını almıştır. Balık stokları, avcılık, balıkçıların sosyo-ekonomik yaşamı, balıkçılık tarihi ve kültürü üzerine araştırmalar yapmaktadır. Çalışmalarını birçok ulusal ve uluslararası dergilerde yayınlamaktadır.